

[svart på vitt om eu]

**Välfärden krackelerar
– vilken roll spelar
medlemskapet i EU
för denna utveckling?**

Nej till EU:s skriftserie nr 1 2013

Första upplagan, april 2013

Redaktör: Ulf Karlsröm
Omslagsbild: Lars-Erik Håkansson
Grafisk form: Gösta Torstensson
Tryck: Litorapid Media, Göteborg 2013

Innehåll

- 4 Förord
- 8 Kapitel 1: Varför har välfärdsfrågorna hamnat i fokus?
- 17 Kapitel 2: Tjänster av allmänt ekonomiskt intresse
- 25 Kapitel 3: Offentlig upphandling – mer gissel än fördelar
- 29 Kapitel 4: Omstöpnigen av svensk sjukvård
- 35 Det destruktiva systemskiftet inom den offentliga sektorn måste stoppas
- 37 Kapitel 5: EU:s hälsodirektiv 2011/24/EU
- 39 Kapitel 6: EU 2010 och EU 2020 – om EU:s övergripande strategier
- 43 Kapitel 7: EU:s inflytande över svensk välfärd

Inledning

Under de senaste 20 åren har "den svenska modellen" – som bland annat välfärdssystemen i Sverige allmänt kallas – stöpts om i en skrämmande riktning. I en tidningsartikel beskrev en person som jobbat utomlands i 28 år, men som nu återvänt, att han inte kände igen sig; det sociala Sverige var ett annat land, då han flyttade utomlands. Mot den bakgrunden har vi valt titeln på detta nummer av "Svart på vitt om EU". Vad är det då konkret som krackelerat, spruckit upp, gått sönder? Vi nöjer oss inledningsvis, för att slå an tonen, med några typiska, men ingalunda extrema, exempel:

Pensioner:

- Det nya pensionssystemet har nu fått genomslag genom den så kallade bromsen med minskade pensioner, för 2011-2012. Den höjs något under 2013, men bromsen beräknas slå till igen 2014.

- För dem som befinner sig mitt i yrkesverksam ålder är prognoser för pensionerna dystra; privata försäkringar (för dem som har råd) och höjd pensionsålder tycks vara det som erbjuds.

Socialförsäkringar:

- Över 70 procent av landets arbetslösa eller undersysselsatta står nu utan försäkring vid arbetslöshet enligt en LO-rapport.

- Där försäkringar tidigare fångade upp arbetslösa hänvisas de nu till försörjningsstöd (socialbidrag), vilket pressar kommunernas ekonomi ytterligare.

- Solrosuppropet, som startade 2011, har lyft fram rent skrämmande exempel på hur svårt sjuka personer tvingas söka arbeten (som de inte kan klara).

Skolan:

- Friskolesystemet omfattar nu cirka 25 procent av alla elever, och drar russionen ur kakan, varför den sociala segregationen ökar. Målsättningen om en likvärdig skola för alla barn kan inte längre upprätthållas.

- Välbeställda föräldrar eller föräldrar med högre utbildning flyttar sina barn från förorterna in till innerstadens privatskolor, även till priset av långa skolresor och kamratförluster i grannskapet.

- Privatskolorna har snabbt kommit att domineras av stora bolag, där bolagsvinsten är det primära, inte pedagogik eller elevernas intresse. Det uppnås genom att anställa nyutbildade lärare, med lägre lönekrav, strunta i skolbibliotek, gymnastiksal, skolsköterska med mera.

- Flera gymnasieskolor har gått i konkurs. Eleverna drabbas, ibland har de i sista årskursen, mitt i sista terminen fått flytta över till kommunala skolor. Och kommunerna tvingas improvisera med fördyrande kostnader

som följd.

Hälso- och sjukvård

- Akutsjukhusen i de stora städerna går på knäna, med en snittbeläggning som regelbundet når över 100 procent.
- Vårdcentraler har blivit försäljningsobjekt, varor. VC Serafen inom Stockholms läns landsting köptes för 0,7 miljoner kr och såldes några år senare för 20 miljoner kronor.
- Vi har i till exempel i norra Stockholmsområdet fått en nyetablering av VC, medan VC slagits ihop i söderorter, där behovet, bland annat av sociala skäl, är störst.
- Stora sjukhus, som till exempel Akademiska i Uppsala avskedar personal och lägger ned hela avdelningar och kliniker.
- Wallenbergs riskkapitalföretag EQT lade nyligen ett bud på drygt 8 miljarder kronor för Praktikertjänst (Svenska Dagbladet 9 februari 2013). Så det går tydligen att gräva djupt i skattebetalarnas fickor.
- Avregleringen av apoteksområdet har lett till en överetablering i centrum i större städer och en befarad nedläggning eller minskad service i glesbygderna.

Äldreomsorg

- Det uppblåsta talet om valfrihet och – som en följd därav – lagstiftning (LOV-en) har lett till en djungel av småföretag som erbjuder sina tjänster. I denna djungel är valet rent illusoriskt.
- Carema-skandalen 2011 gav ett namn för det misslyckande privata äldrevårdbolag stått för, där återigen bolagsvinsten är det primära, inte de gamla.
- Upphandlingar av färdtjänsten för gamla och funktionshindrade har lett till flera fall av konkurser, med stora problem för både de som bäst behöver tjänsten och anställda chaufförer.

Kollektivtrafik och järnvägar

- Ett ständigt elände med upphandlingar – påbjudet av EU – och bolagiseringar har skapat stora problem för resenärer.
- SJ har varit utsatt för avregleringar, bolagiseringar, konkurrensutsättningar och privatiseringar i en utsträckning att tågtrafiken drabbats ständiga förseningar och inställda tåg, särskilt vintertid.
- I februari 2013 tvingas norrkommuner i Stockholm köra med egna bussar sedan det billigaste upphandlade bolaget Arriva totalt misslyckats med jobbresor (Arbetet nr 5 2013).
- LO (Kjell Rautio) har räknat ut att vid en genomsnittlig försening som Arriva förorsakar är de samhälleliga kostnaderna 4,2 miljarder kr på ett år.

Vad har då dessa dramatiska förändringar i svenska välfärdspolitik med EU att göra? Vilka kopplingar till EU finns det? Har EU genom sitt regelverk drivit på denna förändring, eller har Sverige oberoende av EU-medlemskapet beslutat om denna nedrustning av välfärden? Svaret på dessa frågor är temat för denna skrift. Således, hur och i vilken grad EU styr utformningen av välfärdens kärnområden och i ett vidare perspektiv olika infrastruktur områden?

Det är inte ovanligt i debatten kring konsekvenserna av Sveriges EU-medlemskap att någon säger att just den fråga, som diskuteras, inte omfattas av EU:s regelverk. Det här är ingen överstatlig fråga, säger EU-förespråkarna, här bestämmer Sverige självt. Med hjälp av den typen av argumentation har många halvsanningar eller rena lögnen framförts. De första levererades 1993 och fortsatte särskilt inför folkomröstningen 1994 om EMU (euron).

En nyliberal ekonomisk politik spikades fast

Ett av de mest trista påståendena – och bottenlöst naivt – var att svenska kollektivavtal och fackligt arbete inte skulle påverkas av EU-medlemskapet. Detta sades, trots att Maastrichtfördraget antagits redan i december 1991. Där spikades en nyliberal, ekonomisk politik fast, med de fyra friheterna; full frihet för varor, tjänster, arbetskraft och kapital. Maastrichtavtalets innehåll var således väl känt inom politikerkreter, men ändå valde till exempel LO-ledningen att trumpeta ut att det fackliga arbetet inte alls skulle påverkas av EU-medlemskapet. En variant av det budskapet gav LO:s dåvarande vice ordförande Olausson: Om EU skulle angripa våra kollektivavtal, skall vi resa frågan om utträde ur EU. Efter Lavaldomen (skolbygget i Vaxholm), då Arbetsdomstolen den 2 december 2009 dömde Byggnads och Elektrikerna till drygt 2,55 miljoner kr i böter och ersättningar, och andra domar i EU-domstolen, vet vi svaret. Svensk lagstiftning på områden som arbetsmarknad påverkas i mycket hög grad av EU:s regelverk och EU-domstolens uttolkningar av dessa regelverk.

Efterföljande kapitlet ger ytterligare exempel på hur olika aktörer försöker förhålla sig till den känsliga frågan om EU:s inblandning i svensk inrikespolitik.

I de följande avsnitten i broschyren kommer vi att försöka övertyga läsaren om följande påståenden:

1. EU påverkar i en avsevärd, men inte total grad, välfärden i Sverige. Att försöka förminska detta inflytande är ofta kopplat till ett försvar för ett EU, och därmed indirekt för ett EU med starka överstatliga ambitioner, såsom det uttrycks av Kommissionens ordförande José Manuel Barroso i linjetalet till EU-parlamentet den 12 september 2012.

2. Harmoniseringen av skattebaser i EU på marknads villkor utifrån EU:s grundläggande fördrag om den inre marknads tvingande krav (de 4 friheterna) spiller över på tolkningen av välfärdens villkor.

3. Den förhärskande tolkningen av nödvändigheten av välfärdens begränsningar sker med stöd av Kommissionens och EU-domstolens ideologiskt-politiska argumentation.

4. Därmed begränsas Sveriges möjligheter att hävda och driva en för landet självständig välfärdspolitik.

Ulf Karlström

Kapitel 1: Varför har välfärdsfrågorna hamnat i fokus?

Ulf Karlström

Frågor om urholkningen av den svenska välfärden har diskuterats sedan mitten av 1990-talet, som en följd av den ekonomiska krisen i början på decenniet. Emellertid var det först hösten 2011 när Dagens Nyheter avslöjade vanvård av äldre på det privata boendet Koppargården i Räcksta. Caremaskandalen var ett faktum. Sedan dess har frågan om kvalitetsbrister i privat driven välfärd varit i fokus för samhällsdebatten. Kanske kan man med bildspråk säga att Caremaskandalen drog korken ur flaskan och ut för den kritiska andan. Diskussionerna fortsatte också när det visade sig att välfärdens profitörer, ofta ägda av riskkapitalbolag, höll sig med avancerad skatteplanering genom att vara skrivna i så kallade skatteparadis, eller tillämpade så kallade räntesnurror. Således blev följderna av utförsäljningar, avregleringar och privatiseringar inom välfärden blev ett allmänt samtalsämne.

Bakgrunden: Nyliberalismens triumfmarsch på 1980-talet

Västvärlden uppvisade en makalös ekonomisk tillväxt under perioden 1945-1970. Det omtalas i läroböcker som kapitalismens gyllene period under 1900-talet. Någonstans runt oljekrisen 1971 sjönk tillväxten och efterhand började Västvärldens ekonomier uppvisa det som kom att kallas stagflation, dvs. både stagnation och hög inflation. Tidigare var hög inflation ofta kopplad till starkt ekonomisk tillväxt då den samlade efterfrågan drev upp priserna. Nu rådde det omvända förhållandet.

Kapitalintressena, representerade av näringslivets organisationer, började formulera krav på en ny ekonomisk politik. Ett exempel på en sådan inriktning var ekonomer, med Milton Friedman i spetsen för den så kallade Chicagoskolan. Schematiskt kan skolan kallas för nyliberalism genom att den förespråkade avregleringar (så kallade liberaliseringar) på flera eller alla ekonomiska fält. I Sverige bildade Arbetsgivarförbundet SAF ett bokförlag och tankesmedja, Timbro. Denna utvecklade en stor verksamhet från mitten av 1970-talet, och 1983 tog man till och med gatan i anspråk; en stor demonstration organiserades i oktober mot förslaget på löntagarfonder.

En kort tillbakablick på löntagarfondsstriden. Det första förslaget till löntagarfonder av Meidner med flera 1975 sågs som ett sätt att ur LO-perspektiv lyfta fram maktfrågan, den privata äganderätten till produktions-

medlen. Början av 1970-talet markerar slutet på den historiska klasskompromissen och då kapitalets vinstkvot sjunker och oljekrisen accentuerar sökandet efter en ny ackumulationsregim. Strukturproblemen inom TEKÖ, varv och stål radar upp sig och möts av strejker och vänsterkrav. I detta läge väljer LO att spela ut förslaget om löntagarfonder. Arbetsgivarföreningen SAF och borgerlighet reagerar i början lite splittrat, men efterhand slutlederna och motoffensiven rullar igång. Vid valet 1982 hette det till exempel i SAF-annonser i dagspressen: "Låt inte Sverige bli en socialiststat. Din röst avgör". SAF:s offensiv var så kraftig att socialdemokraterna backade. Och till slut omformuleras fondförslaget 1983 av (s) till något harmlöst, utan udd mot ägandeförhållandena. Denna stora politiska strid mellan Arbetet och Kapital – där de senare vann en skrällseger – har skildrats på ett mycket initierat sätt av Stefan Sjöberg (2003).

Internationellt kom Margret Thatcher i England och Ronald Reagan i USA kring 1980 att symbolisera denna ekonomiska nyordning. I Europa ledde diskussionerna om denna våg av nyliberalism till EG:s Maastrichtfördrag 1991, med fri rörlighet för varor, tjänster, arbete och kapital.

Denna våg av avregleringar av till exempel valutahandel och finanstransaktioner kom sedan att avsätta djupa spår i form av finanskriserna 2008 och 2011.

Den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet

Hösten 1992 upplevde Sverige en valutakris som kulminerade den 19:e november då kronan devalverades med cirka 20 procent. Det hade föregåtts av kronan låstes vid andra valutor, och från maj 1991 förband man sig att hålla en fast kurs gentemot ECU:n, EU:s förelöpare till Euron. Men för att hålla en fast kurs måste priserna utvecklas lika men det gjorde de ej. Inflationen i Sverige var högre än i EU, och en bit in på 1992 stod Sverige med priser som låg 20 procent över motsvarande inom EU. Exporten föll naturligtvis, fabriker slog igen och tiotusentals arbetsplatser försvann (Wibe 2001).

Om Sverige nu haft en flytande valuta skulle värdet ha fallit, och prisnivåerna åter jämförts. Istället hade vi en regering som förklarade sig beredd att "gå genom eld" för att försvara kronans värde. Och det fick man också göra, även om det nu inte vara Bildt personligen som drabbades utan vanliga svenska löntagare. Riksbanken tog väldiga utlandslån, Dennis höjde räntan till 500 procent och Ingvar Carlsson gick med på två krispaket med stora åtstramningar.

Men ingenting hjälpte. Prisnivån i landet var ohjälpligt i obalans med

omvärlden, och den 19:e november var Riksbankens kassa tom. Man hade då lånat för cirka 200 miljarder och förlorade direkt 20 procent av detta, dvs. cirka 40 miljarder kronor (Wibe 2001).

De två krispaketen 1992 kom att slå mot välfärden under resten av 1990-talet.

Jan Å Johansson skriver i sin bok från 2012:

”Den hårda besparingspolitiken på 1990-talet för att klara den statsfinansiella krisen i Sverige, samt inte minst besparingspolitiken för att uppfylla EU:s så kallade konvergenskriterier, var en tung börda som kommuner, landsting och regioner fick hjälpa till med. Det blev sänkta statsbidrag, ofinansierade nya uppgifter som till exempel barnomsorgsgarantin, kostnads- övervärling från socialförsäkringarna till socialbidragen och så vidare” (del I sid 28).

En klarsynt skrift från 1994

Under kampanjen 1994 inför folkomröstningen om EU-anslutning författade Elisabeth Nygren och Eva-Britt Svensson en skrift om hotet mot välfärden. Skriften tar sin utgångspunkt i den svenska krisen i början på 1990-talet, med framförhandlandet av ett blocköverskridande krispaket, samt EG-kommissionens svar i augusti 1992 på Sveriges medlemsansökan. Kommissionen angrep där bäraren av välfärden, dvs. den offentliga sektorn. Den var för stor i Sverige och hade stört prismekanism och samhällsekonomi. Därvid blev Sverige mindre effektivt och mindre flexibelt. I övrigt gav Nygren & Svensson en bred genomgång hur offentlig sektor och välfärden angripits i olika EG-länder, uppkomsten av välfärdsturism och social dumping samt hur sänkning av skatterna pressar välfärdssystemen mot en lägsta gemensam nivå. Författarna skriver med skrämmande klarsynthet om det systemskifte vi idag 2013 har tvingats bevittna. Med ett citat från Carl Bildt pekar skriften att EU-förespråkarna var väl medvetna om vad det handlade:

”Det ligger ett krav på något av ett systemskifte inprogrammerat i hela den process som skall ta oss in i EG, och det alldeles oavsett om vi öppet vågar erkänna det eller ej”. (Carl Bildt)

I en annan skrift under kampanjen 1994, ”EU problem för svensk ekonomi” skriver dåvarande docenten i nationalekonomi Sören Wibe (1945-2010) att EU utgör ett hot mot svensk välfärd genom att vi tvingas sänka skatterna. Sverige tvingas mer eller mindre automatiskt in i en process av harmonisering av skatterna, och det blir en form av lägsta nivå som är avgörande. Wibe uppskattade skattebortfallet till 36-41 miljarder kronor i dåtida penningvärde. Med facit i hand vet vi att skattesänkningarna blivit mycket mer omfattande, även med korrektion för inflationen. Och frågan är

naturligtvis, hur mycket spelar EU in i denna skattesänkningsoffensiv?

Wibe (ovan, 1994) citerar en megautredning på 6000 sidor som EG-kommissionen lät utföra, med den talande titeln "The cost of non-Europe". Den finns sammanfattad i "Europas inre marknad" av P. Cecchini, SNS förlag, 1988. Wibe konstaterar att det är svårt att få fram annat än grova skattningar, men att det ändå är intressant att integrationsvinsten inte anges till mer än 5-6 procent av BNP. Det är en begränsad vinst, menar Wibe, och det svarar bara mot 2-3 års god tillväxt i ekonomin.

Och idag kan vi dessutom notera att – i studien ovan - nära 45 procent av hela ekonomiska vinsten med EU svarade offentlig upphandling och standardisering av produkter för. Vi vet idag att kostnaderna, så kallade transaktionskostnader, för upphandling och (svag) kontroll är höga. Exemplet med styckningen av SJ är både intressant och skrämmande. Så kallade vinster till följd av avreglering, bolagisering, privatisering, upphandlingar inom SJ-området har helt raderats ut till följd av stora transaktionskostnader och uppenbara kvalitetsförluster i järnvägstrafiken.

En annan faktor av betydelse för välfärden är genomdrivna skattesänkningar. Skattekvoten minskade från över 51 procent i förhållande till BNP vid 2000-talets början till 44 procent år 2011. Det innebär att skatteunderlaget minskat med cirka 7 procent, eller 245 miljarder kronor vid en BNP på ungefär 3.500 miljarder (2011). Här är inte plats för att diskutera lämpligt skattetryck, men bortfallet av skattemedel har lett till underfinansiering av välfärden i Sverige. Suhonen & Kessel (2013) ger exempel från barn- och äldreomsorg på underfinansieringens konsekvenser:

- ♦ Man kan se effekterna av detta i själva verksamheterna. Exempelvis är det i dag 25 procent större barngrupper i förskolan i Sverige än det var 1985. Det är också tre gånger så många barn per anställd på fritids än det var 1980. En tredjedel av Kommunals medlemmar tvingas gå ner i arbetstid under småbarnsåren på grund av att barnomsorgen inte är tillgänglig när de jobbar.

- ♦ Inom äldreomsorgen är det om möjligt ännu värre. De över 80 år som får offentligt finansierad äldreomsorg har minskat från 62 procent 1980 till 37 procent 2006. 100.000 personer har gått ner i arbetstid för att ta hand om sina äldre anhöriga när äldreomsorgen inte räcker till

Gemensam Välfärd startas

Föreningen Attack i Malmö ordnade filmvisning av Ken Loach' Järnvägare, vilken belyser problemen med privatiseringen av järnvägarna i England. Vid filmvisningen deltog bland annat flera medlemmar från SEKO. Under den efterföljande diskussionen var kritiken stark mot uppsplittringen och bolagi-

seringen av SJ och privatiseringarna i allmänhet i Sverige. Efter mötet togs kontakter med SEKO Skåne, Transport avdelning 12 med flera organisationer. Efterhand formulerades ett upprop, "För rättvisa och gemensam välfärd" med krav som:

- ♦ Stopp för ytterligare avregleringar och privatiseringar
- ♦ Utveckla den gemensamma offentliga sektorn
- ♦ Granska de hittills genomförda privatiseringarna
- ♦ Vitalisera den gemensamma välfärden genom ökat personal- och brukarinflytande
- ♦ Ställa sociala krav vid upphandling av varor och tjänster
- ♦ Undanta välfärdstjänster som utbildning, vård, omsorg och vatten från GATS inom WTO

Utifrån uppropet bildades så Nätverket Gemensam Välfärd, med lokalgrupper och avstämningar vid nationella konferenser, med början i Sthlm 2005. I mars 2007 anordnades i Norrköping en välfärdskonferens med bred facklig uppbackning. Organisatörer var Nätverket för gemensam välfärd och LO-facken i Norrköping, med stöd av LO Idédebatt. Över 100 personer deltog. Ännu mer folk samlades 2-3 februari 2013 och totalt mötte 400 personer upp. Under två dagar genomfördes ett stort antal seminarier med kvalificerade föredrag och bra diskussioner. Stora delar av konferensen finns dokumenterad via www.abfplay.se och <http://valfardskonferensen.wordpress.com>. På hemsidan för GV finns mycket material i form av artiklar, föredrag med mera; www.gemensamvalfard.se

Vinst i välfärden och LO:s stora roll

Med bildandet av Gemensam Välfärd, och dess kontaktnät in i LO-förbunden fick kritiken mot den krackelerade välfärden en fastare form. Ett av de konkreta resultaten var LO-kongressen 2012. En motion från Handels – LO:s tredje största förbund – föreslog stopp för vinster inom den skattefinansierade välfärdssektorn. Det var helt i linje med de krav Gemensam Välfärd uttryckt. Vid kongressen i maj 2012 yrkade LO-ledningen att motionen skulle avslås till förmån för en linje om en utredning. I stället gick kongressen på Handels linje och beslöt att så kallad non-profit (icke-vinst) skall råda inom välfärdssektorn. Efter beslutet startade en intensiv debatt såväl i de stora borgerliga tidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, som inom (s), LO och vänsterpressen.

Det började med flera utspel från högerflygeln inom (s), med det ena urvattnade förslaget efter det andra:

- ♦ Det finns ingen anledning av riva upp nuvarande system.
- ♦ Etiska koder skall/bör införas i bolag som lever på välfärdens skattemedel.

- ♦ Fokus skall läggas på att mäta kvalitet i vården med mera, inte på vinstfrågan.

Så kom till slut partiledningens (s) förslag ”Vinst, valfrihet och kvalitet” i slutet oktober 2012. Högerflygeln med Stefan Löfven satte gränserna. Det blev inget stopp för vinster i företagen utan luddiga skrivningar om att välfärdsföretagen inte får ha ”väsentligt lägre” personaltäthet, personalkostnader eller andra kostnader som rör kvalitet. Vinsterna skall begränsas som genom kontroller. I stället för att hålla efter gamarna (entreprenörerna) inom välfärdsföretagen skall kommunerna tvingas satsa pengar på kontrollapparater. Vi ser idag hur privatiseringarna åstadkommit stora svårigheter som störningar, avbrott, ineffektivitet och hur skolelever lämnas vind för våg när en skola klappar ihop. Tidigare framhölls att skarpa villkor i upphandlingarna skulle garantera kvalitet. Nu vet vi att det var tomma utfästelser. Ändå vill Löfven och hans gruppering inom (s) fortsätta på denna, misslyckandets väg, med avtal, föreskrivanden och kontroller. Av privatiseringar, misskötsel, plundring av skattemedel får vi ju ingenting.

”Vinstfrågan är vår tids löntagarfondsstrid”

Beslutet vid LO-kongressen i maj 2012 och debatten kring beslutet oroade Svenskt Näringsliv och dess stödpartier i riksdagen. Kan man angripa det ädla vinstmotivet på ett område kanske man kan angripa det på andra områden? Bäst att stämma i bäcken före vi hamnar i ån resonerade Svenskt Näringsliv. Det var också uppenbart att man drömde om att göra om bravaden från 1980-talet mot löntagarfonderna med mera.

Det började med en trevare; man kände sig för i en ledare i Svenska Dagbladet den 20 september 2012 med rubriken ”Vinstfrågan är vår tids löntagarfondsstrid”. Den 24 november trädde så Urban Bäckström, vd för Svenskt Näringsliv fram i en lördagsintervju i P1. Där förkunnade han att frågan om vinst i välfärden är ”det allvarligaste hotet mot det fria näringslivet sedan löntagarfonderna”. Det handlar om föreslagna ”tvångslagar som går in i företagen och styr”, att ta över driften av företagen. ”Det värsta förslaget är [...] funktionssocialism”.

Gemensam Valfärds konferens 2-3 februari 2013 var ett försök att återigen lyfta den principiella frågan: Med vilken rätt skall storbolag och riskkapitalbolag få fiska i skattebetalarnas fickor? Från det hållet skriker man ständigt om att sänka skatten, men samtidigt är man för slösaktig och ineffektiv brandbeskattning av skattebasen. LO-tidningen Arbetet (nr 7 2013) anger att 1,5 miljarder kronor går inte tillvärd, utan slussas vidare till de privata vårdbolagens ägare. 6 koncerner svarar för hälften av den privata sjukvården och två tredjedelar av äldreomsorgen. Tillsammans omsätter

jättarna 23 miljarder kronor om året i Sverige. Mellan åren 2008 till 2011 växte summan 45 procent. Nästan alla dess pengar är skattemedel. I den enskilt största koncernen, Ambea, ingår det ökända Carema, och hela Ambeas svenska verksamhet är skattefinansierad. Med skyhögt intern belåning redovisar flera av välfärdsbolagen inte några vinster.

Så kom till slut LO:s förslag i januari 2013.

- ♦ Särskilda bolag, samhällsaktiebolag, skall bildas för att man skall få delta i upphandling av välfärdstjänster. Idag finns så kallade SVB-bolag, vilka infördes 2006 i aktiebolagslagen. Det är bolag med särskild vinstdelningsbegränsning: LO-förslaget blir någon variant av dessa.
- ♦ Lagen om valfrihet, LOV, skall rivas upp.
- ♦ Krav på transparens, dvs privata bolag i offentlig verksamhet måste öppet redovisa sin ekonomi. Det skall krävas certifiering för bolagen inom välfärdssektorn.
- ♦ Krav på ökade resurser till välfärden, framför allt högre bemanning och personalutbildning.
- ♦ Krav på tvingande kvalitetsnormer i verksamheterna, vilket dock innebär ökade kostnader för att bygga ut en kontrollapparat vid landstingen och kommunerna.

Det finns således positiva punkter i LO-förslaget, men i huvudfrågan backade man inför trycket från den samlade borgerligheten och partiledningen (s). Från ingen vinst i välfärden, som kongressen beslöt om, blev det i stället lite vinst i välfärden. Det stora problemet med förslaget är att kommunerna skall kunna medge undantag, genom att så kallade driftsavtal tecknas och registreras offentligt. Vi kan direkt se att det leder till en upp-splittring av driftsformer. Stabilt borgerligt dominerande kommuner kommer att behålla vinsterna för vårdbolagen. De ges därmed en plattform för att fortsätta i Sverige, och naturligtvis kommer de att försöka undergräva satta begränsningar genom lobbyverksamhet och PR-kampanjer. Det verkar som att Urban Bäckström vann striden innan ens trupperna hunnit formera sig på stridslinjen.

Ett fackligt idéinstitut

Katalys heter ett oberoende fackligt idéinstitut som ska bedriva facklig idéutveckling, långsiktig opinionsbildning och utredningsverksamhet; det vill vara en katalysator i samhällsdebatten. Det startades på initiativ av 6F-förbunden inom LO – SEKO, Byggnads, Elektrikerna, Målarna och Fastighets-, och skall värderingsmässigt stå på LO-medlemmarnas sida. Katalys säger att när alla andra vill befinna sig i den politiska mitten är vårt uppdrag att normalisera det offentliga samtalet och förflytta mitten vänsterut; se

hemsidan www.katalys.org.

Katalys släppte i februari 2013 en rapport om välfärd och vinstuttag (Suhonen & Kessel 2013). Deras förslag fokuserar på en stopplag – jämför den gamla Lex Pysslingen – och är konsekventare och mer långsiktigt än LO:s förslag. Rapportens huvudsakliga slutsatser är:

- ♦ Sedan år 2000 har den privat drivna välfärden exploderat i omfattning.
- ♦ År 2000 gick bara omkring 5 procent av eleverna i fristående gymnasieskolor, idag är det en fjärdedel.
- ♦ År 2000 omsatte privata bolag 22,5 miljarder kronor av skattepengarna i vård, skola omsorg – år 2010 har det tredubblats till 70 miljarder kronor.
- ♦ Sedan 2007 när alliansen tog makten har ökningstakten ökat.
- ♦ Utvecklingen drivs idag av stora privata koncerner. Det är de privata företagen med vinstintresse som växer mest.
- ♦ Välfärdsföretagens agenda är att tjäna pengar på skattefinansierad verksamhet och att göra om hela välfärden till en grundtrygghetsmodell med privat finansiering.
- ♦ Förutom själva vinstläckaget och maktfrågan riskerar privat drift i kombination med nedskärningar att styra om samhället mot en ny privatfinansierad och ojämlik välfärdsmodell.
- ♦ 59 procent är beredda att betala högre skatt om det riktas till skola, vård, omsorg.
- ♦ 96 procent tycker att välfärdens kvalitet är viktig eller mycket viktig.
- ♦ 80 procent tycker driftsform spelar stor roll och 67 procent vill att välfärden ska utföras av offentlig sektor eller av i huvudsak offentlig sektor med komplement av andra utförare.
- ♦ Stor skepsis mot vinstläckage ur välfärden.
- ♦ 42 procent tycker det låter som ett bra förslag att förbjuda vinstuttag när den frågan ställs separat.
- ♦ Endast 8 procent är för helt fritt vinstuttag, 90 procent vill förbjuda, begränsa, återinvestera vinsterna i välfärden eller villkora dem med höga kvalitetskrav.

Katalys förslag

- ♦ En stopplag som förbjuder privat drift i vinstdrivande former i skattefinansierad vård, skola och omsorg.
- ♦ Den offentliga sektorn ska vara huvudman med möjlighet för alternativa non-profit-företag.
- ♦ En statlig Välfärdskommission ser till att övergången sker ordnat under övergångsperioden.

Kapitel 2: Tjänster av allmänt ekonomiskt intresse

Jan-Erik Gustafsson

Före Sveriges anpassning till EU och EU-inträdet 1994 betraktades Sverige välfärdspolitik med avund av omvärlden. Med Maastrichtfördraget 1992 blev den fria rörligheten för tjänster en av den inre marknadens fundament, vilket lade grunden för en gradvis och smygande privatisering av offentlig sektor. EU:s första avregleringsdirektiv för järnväg, el, tele, post, och gas kom alla under perioden 1991-98. Redan 2002 konstaterade Trygghetsrådets tidning att Sverige var det land inom EU som har gått längst i avreglering och privatisering av den offentliga sektorn.

Nu är vi ett av EU:s mest avreglerade länder. Detta har kunnat ske genom att Sverige nitiskt tillämpat EU:s privatiseringspolitik, och särskilt under 2000-talet öppnat upp för privata tjänster och privata bolag inom utbildning, vård och omsorg; se kapitel 4 för exempel.

Tjänster av allmänt intresse

Begreppet offentlig tjänst ingår inte i EU:s vokabulär. Tillhandahållandet av offentliga tjänster återfinns varken bland unionens mål eller bland unionens värden i konstitutionens första del (FEU). Istället har begreppet offentlig tjänst numera ersatts av något som inte är klart definierat och som benämns ”tjänster av allmänt ekonomiskt intresse” (artikel 14 FEUF).

Bakgrunden till hur detta begrepp fått fotfäste i fördrag och Lissabonfördraget (EU:s konstitution) går tillbaka till Europafackets oro att ett ökat antal av konkurrensutsättningar och privatiseringar inte inlemmandes i vad Europafacket ansåg borde vara en anständig marknadsekonomisk europeisk social modell. Man förslog således i december 1998 att EU-politiken, som enligt fördragen skall genomföras i enlighet med ”principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens” skulle kompletteras med principen om ”hög kvalitet i offentlig sektor och tjänster av allmänt intresse”. I sin överstatliga nit gick Europafacket vidare och presenterade tillsammans CEEP i samband med toppmötet i Laeken 2001 ett förslag till utkast av ett ramdirektiv för tjänster av allmänt intresse. Man skriver i motiveringen till utkastet att ”det är viktigt att introducera ett regelverk som respekterar Europeiska unionens mål och värden, så som uthållighet, social sammanhållning och strategin för full sysselsättning från mötet i Lissabon”.

Europafacket skriver vidare att ”syftet med ramdirektivet skall vara att lägga fast en legal ram som säkerställer invånarnas intresse av tjänster av allmänt intresse, särskilt under artikel 16 i fördraget (numera artikel 14 FEUF), så att en laglig säkerhet uppnås som är jämförlig med vad som finns i sektorer som inte täcks av EU:s regler för den inre marknaden och konkurrensen. Det måste klart definiera begreppen tjänster av allmänt intresse, tjänster av allmänt ekonomiskt intresse och offentlig myndighet”. Att Europafacket-CEEP inte har några idéologiska betänkligheter för att konkurrensutsätta offentlig sektor framgår av utkastets artikel 9; ”Varje offentlig myndighet skall välja den status på utförare av en tjänst av allmänt intresse för vilken den är ansvarig. Dessa utförare kan organiseras som en offentlig administration, ett offentligt bolag, ett privat bolag, ett offentlig-privat partnerskap eller en mellankommunal organisation”.

Således har offentlig sektor en undanskymd roll i den marknadsliberala EU-konstitutionen, vilket har lett till omfattande begreppsförvirring. I en rapport till Laekenmötet skriver EU-kommissionen att ”när det gäller distinktionen mellan verksamhet, som är respektive inte är av ekonomisk natur har EU-domstolen konsekvent funnit att all verksamhet som går ut på att erbjuda varor och tjänster på en viss marknad utgör ekonomisk verksamhet. I de flesta fall vållar denna distinktion inga problem i praktiken, när det gäller tjänster av allmänt ekonomiskt intresse. Men den abstrakta definitionen av tjänster av ’icke-ekonomisk natur’ har visat sig vara problematisk. De tjänster som kan tillhandahållas under marknadsmässiga former varierar också med tiden, allteftersom teknik, ekonomi och samhället förändras.

Bör konkurrensutsättas enligt EU:s regelverk

Vi ser här att EU-kommissionen och domstolen i praktiken betraktar alla allmänna verksamheter av offentlig natur som ekonomiska vilka bör konkurrensutsättas enligt EU:s regelverk, samtidigt som det som upplevdes som en offentlig tjänst av de flesta medborgare till exempel före EU-inträdet 1995 betecknas som någonting abstrakt och icke-ekonomisk, som det inte ens går att göra någon förteckning över.

Nästa steg i lagstiftningsarbetet blev att EU-kommissionen 2003 presenterade en Grönbok om tjänster i allmänhetens intresse. Denna grönbok skickades ut för ett ”omfattande offentligt samråd” i samtliga EU-länder, som EU-kommissionen beskriver det. I Sverige inträffade samrådet mitt under slutkampanjen av folkomröstning om EMU, och resultatet av samrådet förbigicks av total mediastynad. LO och SEKO påpekade i sina skrivelser till Utrikesdepartementet att kommissionen i grönboken borde ha beskrivit hur de hittillsvarande avregleringarna genomförts och hur de

uppfattats av anställda och allmänhet och vilka faktiska effekter dessa fått. Båda organisationer anmärkte på den begreppsförvirring som redogjorts för ovan, och SEKO förde fram att avregleringarna skall regleras!

I ett kort remissvar skriver Statstjänstemannaförbundet (ST), det fack som mest direkt berörs av avregleringspolitiken, att ”i princip är tjänster av icke-ekonomiskt intresse en rent nationell fråga. Det är endast gränsöverskridande tjänster som skall EU-regleras” och att ”medlemsländerna bör även i fortsättningen nationellt bestämma principerna för tjänster av allmänt ekonomiskt intresse och om de skall produceras offentligt eller privat”. ST påpekade också att i framtagandet av Lissabonfördraget det dåvarande ”Europeiska konventet lägger i sitt förslag till nytt EU-fördrag grunden (Artikel III-6) till en övergripande europeisk lagstiftning om tjänster av allmänt ekonomiskt intresse. ST avstryker en sådan lagstiftning och menade att det hittillsvarande angreppssättet med sektorsvis reglering var att föredra. Det kan ifrågasättas om en sådan övergripande lagstiftning inte kommer i konflikt med subsidiaritetsprincipen och med det kommunala självstyret”. Den nya rättsliga grund som ST kritiserade blev sedan artikel 14 (FEUF) i Lissabonfördraget.

Vitbok om tjänster av allmänt intresse

Som en uppföljning av grönboken lade EU-kommissionen i maj 2004 fram sin Vitbok om tjänster av allmänt intresse. Den skriver att ”mot bakgrund av samrådet anser kommissionen fortfarande att målen för en öppen och konkurrensutsatt inre marknad är förenliga med tillhandahållandet av högkvalitativa, lättillgängliga och prisvärda tjänster av allmänt intresse. Genomförandet av den inre marknaden har bidragit till ökad effektivitet och gjort att ett flertal tjänster av allmänt intresse blivit mindre kostsamma. Det har lett till ökad valfrihet bland erbjudna tjänster, vilket är särskilt märkbart inom sektorerna för telekommunikation och transporter”.

Inte nog med att kommissionen lovordar privatiseringspolitiken den betraktar i stort sett alla tjänster av allmänt intresse som ekonomiska, varför det dåvarande EU-fördragets artikel 86.2 (artikel 106.2 FEUF) om undantag från konkurrensutsättning av allmän tjänst knappast existerar. Kommissionen påstår därefter att målen för förverkligandet av den offentliga politiken sammanfaller med genomförande av konkurrenspolitiken i EU som helhet, och då ”i synnerhet behovet av att säkra lika konkurrensvillkor för alla aktörer som levererar tjänster av allmänt intresse och bästa möjliga utnyttjande av offentliga resurser”.

I grön- och vitboken preciseras också att medlemsstaterna bara kan tillskapa en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse på villkor att en sådan

tjänst inte existerar på marknaden (det så kallade privata initiativet) eller att en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse respekterar konkurrensreglerna. Detta innebär att om en offentlig tjänst har privatiseras, så kan den inte tas tillbaka för att utföras i offentlig regi.

EU-konstitutionen och offentlig sektor

EU-kommissionen blev inte med vitboken som grund beredd att utforma en lagstiftning utan den kopplar frågan om det är genomförbart och nödvändigt att införa en ramlag för tjänster av allmänt intresse till när den nya EU-konstitutionen (Lissabonfördraget) skulle träda i kraft. Det står nu i Lissabonfördragets artikel 14 (FEUF): ”Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 4 i fördraget om Europeiska unionen (FEU) och artiklarna 93, 106 och 107 och med beaktande av den betydelse som tjänster av allmänt ekonomiskt intresse har för unionens gemensamma värderingar och den roll som dessa tjänster spelar när det gäller att främja unionens sociala och territoriella sammanhållning, ska unionen och medlemsstaterna, var och en inom ramen för sina respektive befogenheter och inom konstitutionens tillämpningsområde, sörja för att sådana tjänster utförs på grundval av principer och villkor, särskilt ekonomiska och finansiella, som gör det möjligt för dem att fullgöra sina uppgifter”.

Samma artikel 14 säger också att ”Europaparlamentet och rådet ska genom förordningar i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet fastställa principer och villkor, utan att det påverkar medlemsstaternas befogenheter att, i överensstämmelse med fördragen, tillhandahålla, beställa och finansiera sådana tjänster”. Detta kan tyckas för dem som försvarar offentliga tjänster vara tryggt och bra. Men det är det inte.

Först kan noteras, som redan påpekats inledningsvis, att tillhandahållande av offentliga tjänster varken återfinns bland unionens mål eller nämns som ett av unionens värden i Lissabonfördragets första del (FEU). Detta betyder i klartext att finns ingen konstitutionell grund att bygga och bibehålla ett välfärdssamhälle. Istället avvecklas välfärdssamhället gradvis, och takten i avvecklingen har förstärkts av den pågående finansiella och ekonomiska krisen.

För att öka förvirringen har begreppet ”tjänster av allmänt ekonomiskt intresse” också skrivits in som artikel 36 i rättighetsstadgan: ”Unionen ska för att främja social och territoriell sammanhållning i unionen erkänna och respektera den tillgång till tjänster av allmänt ekonomiskt intresse som föreskrivs i nationell lagstiftning och praxis i enlighet med konstitutionen”. Men tillgången till denna vagt formulerade så kallade rättighet är otydlig för i en förklaring 12 till artikel 36 sägs det att den ”överensstämmer fullt ut

med artikel 14 i konstitutionen och skapar inte någon ny rättighet. I artikeln fastslås endast principen att unionen måste respektera den tillgång till tjänster av allmänt ekonomiskt intresse som föreskrivs i nationella bestämmelser när dessa är förenliga med unionslagstiftningen”. Artikel 14 överlämnar dessutom som vi sett åt kommissionen att i europeiska lagar fixera villkoren för offentliga tjänster, och alla vet att EU-kommissionen är starkt pådrivande för att fortsätta att privatisera all upptänklig offentlig service.

För att genomföra en anti-offentlig lagstiftning kan kommissionen och EU-domstolen stödja sig på sitt grundläggande vapen som är konkurrensen. Det är artiklarna 106 (FEUF) och 107 (FEUF) som kommissionen och EU-domstolen främst stöder sig på. Artikel 106.2 säger att ”företag som har anförtrots att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse eller som har karaktären av fiskala monopol skall vara underkastade bestämmelserna i konstitutionen, särskilt konkurrensreglerna”. Och artikel 107.1 förbjuder offentligt stöd av vilket slag det än är ”som snedvrider eller hotar att snedvrider konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion”.

Offentligt ägda företag på inre marknaden ska visserligen inte tvångsprivatiseras, men de får inte utgöra ett hinder för en effektiv marknad, och användas för protektionism. Almega har onekligen goda skäl att kritisera den av LO i januari 2013 lanserade bolagsformen, samhällsbolag, som ett sätt att begränsa vinster i privata välfärdsbolag inom offentlig sektor. Idén att offentliga myndigheter själva skall få bestämma vilka typer av välfärdsbolag som skall vara med i en offentlig upphandling eller att vissa driftsformer skall gynnas framför andra, strider mot EU-rättens principer om likabehandling (oavsett driftsform) och öppenhet.

En härva av motsägelsefulla regler

Det uppdiktade begreppet ”tjänster av allmänt ekonomiskt intresse” är således fångad i en härva av motsägelsefulla regler vars syfte är att gradvis privatisera del efter del av det vi normalt kallar offentlig sektor. Bedrägeriet fullbordas genom artikel 60 (FEUF) som säger att ”medlemsstaterna skall sträva efter att gå ut över den liberalisering av tjänster som de direktiv kräver som utföras enligt artikel 59.1 om deras allmänna ekonomiska läge och situationen inom den berörda ekonomiska sektorn tillåter det”. Artikel 59.1 säger att ”EU-parlamentet och rådet ska, i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet och efter att ha hört Ekonomiska och sociala kommittén, utfärda direktiv för att genomföra liberaliseringen av en särskild tjänst”.

Detta betyder att privatisering av offentliga tjänster är en dygd inom EU,

vilket också kommer till uttryck redan i Lissabonfördragets Protokoll om den inre marknaden och konkurrens, som säger att ”De höga fördragsslutande parterna, som beaktar att den inre marknaden enligt definitionen i artikel 3 i fördraget om den Europeiska unionen innefattar en ordning som säkerställer att konkurrensen icke snedvrids”. Då hjälper det inte att som ibland görs av fackföreningsrörelsen att hänvisa till Lissabonfördragets artikel 345 (FEUF) som förmodas uttrycka EU:s neutralitet om samhällsliga välfärdstjänster skall ägas och drivas i privat eller allmän regi. I åtstramningspolitiken spår bryter EU mot denna neutralitet, när Trojkan (EU-kommissionen, ECB och IMF) kräver långtgående privatisering av allmänna välfärdstjänster och infrastruktur för länder som Grekland, Portugal, Irland, Spanien etc. skall få nödlån.

Offentliga tjänster finns inte längre

I förberedelser inför en konferens i Bryssel i september 2010 om tillämpningen av ”tjänster med allmänt ekonomiskt intresse” (SGEI) inom området för vatten- och avloppstjänster, som författaren var speciellt inbjuden till, framkom att den svenska regeringen hittills aldrig uttalat en klar position vad begreppet innebär, vilket naturligtvis har bidragit till en i praktiken obefintlig debatt. I en resolution från juni 2010 hade Europafacket anpassat sin syn offentliga tjänster till Lissabonfördragets Protokoll om tjänster av allmänt intresse. Resolutionen säger att ”i den europeiska jargongen är en allmän tjänst indelade i två kategorier; (icke-ekonomiska) tjänster av allmänt intresse ((NE)SGI) och tjänster av allmänt ekonomiskt intresse (SGEI). SGEI lyder under EU-fördragen, men förhandlingar är möjliga med hänsyn till den specifika skyldigheten att leverera tjänsten med stöd av kriterier som understryker naturen av en allmän tjänst”, kriterier som tillgänglighet, kontinuitet, solidaritet, betalningsförmåga, uthållighet, transparens, ekonomisk redovisning, demokratisk kontroll samt icke-diskriminering och likvärdighet.

Från 2010 betraktar Europafacket (i liket med det nya protokollet i Lissabonfördraget) en offentlig tjänst (SGI) som två lådor: en ((NE)SGI) och en (SGEI), varav den andra styrs av EU:s konkurrensregler. Resolutionen från 2010 säger ytterligare: ”Offentliga tjänster konfronteras idag av dubbla utmaningar: den värsta krisen sedan 1930-talet och den pågående politiken av nedskärningsåtgärder från de Europeiska institutionerna [...] Det gradvisa smygandet av beslut från kommissionen och EU-domstolen att söka definiera mer och mer tjänster som ’ekonomiska’ stärker trenden mot mer och mer lokala icke-vinstdrivande tjänster kommer att dömas som ’ekonomiska’. Det finns ett behov att öka den rättsliga säkerheten i lagstiftningen

eller lämna frågan åt EU-domstolen, vilket kommer att leda till att öppna upp för en liberalisering av alla offentliga tjänster”.

På nämnda konferens i Bryssel deltog höga EU-jurister bland annat från EU-domstolen. Det var en allmän samsyn från dem att ((NE)SGI)-lådan i praktiken var tom. De enda exempel som tjänstemän på Näringslivsdepartement kunde ange som icke-ekonomiska tjänster av allmänt ekonomiska intresse var Svensk Kassaservice (numera införlivat i Nordea) och mindre flygplatsanläggningar som inga privata aktörer ville driva, men även dessa icke-ekonomiska tjänster var underkastade EU-regler för att inte få förmåner som störde den fria konkurrensen. Juridiskt sett är rånet mot välfärden fullbordat och EU närmar sig nattväktarstaten.

Framtiden förskräcker med en EU-rätt och en EU-domstol som steg för steg marginaliserar den offentliga sektorn och löser upp en samhällssolidaritet som vi tillkämpat oss i generationer i Sverige, och som är beroende av en likvärdig och rättvis försörjning av offentliga tjänster.

Återkommunalisering av allmänna välfärdstjänster

Fackföreningsrörelsens ledning har främst motiverat sin anpassning till EU med att EU bygger ett socialt Europa och har en social dimension. Men vem tror längre på detta efter år av forcerad privatiseringspolitik och en pågående nedskärningspolitik som slår sönder samhällsstrukturen. Det är en illusion att tro att EU:s institutioner skall kunna förändras för att stödja ett socialt Europa. EU:s första prioritet är att tjäna den s.k. marknaden, som sedan Maastrichtfördraget arbetat för att avveckla den offentliga sektorn.

Det viktigt för alla demokrater i den politiska debatten resa frågan om EU:s regler om fri konkurrens skall väga tyngre än medborgarnas rätt att få offentliga tjänster solidariskt finansierade via skatter, och till rimliga priser och till god kvalitet. Det är numera vederlagt att nätverkstjänster, friskolor, äldreomsorg, sjukvård etc. har lett till lägre priser (undantag telekommunikationer) eller bättre kvalitet. Den enda möjlighet som kan stoppa denna utveckling är att varje demokrat konsekvent reser krav på en åternationalisering alternativt återkommunalisering av allmänna välfärdstjänster samt på sikt att Sverige lämnar EU.

Kapitel 3: Offentlig upphandling – mer gissel än fördelar

Gösta Torstensson

Lägsta bud vinner! Under detta motto privatiseras kollektivtrafiken i Sverige. Mekanismen är densamma i byggbranschen, skolan och vården av gamla och sjuka. EU:s upphandlingsdirektiv driver på utvecklingen (eller avvecklingen, om man så vill).

Fri konkurrens är en grundläggande princip på EU:s inre marknad. EU:s konkurrensregler ska förhindra ”snedvriden konkurrens” mellan företag och begränsa statligt stöd. Det är alltså inte tillåtet av till exempel arbetsmarknadsskäl att prioritera lokala företag vid offentlig upphandling.

För att kontrollera konkurrensen har EU regler som sätter gränser för vad företag kan göra och hur medlemsländerna får agera för att inte begränsa konkurrensen. Både statliga och privata företag berörs av EU:s konkurrensregler.

EU:s konkurrensregler gäller också myndigheter. EU reglerar offentlig upphandling för att undvika ”snedvriden konkurrens”. Det ska vara öppet för flera leverantörer att lämna in anbud när stat, landsting, kommun och myndigheter ska köpa varor eller tjänster. Det kan till exempel vara upphandling av byggtreprenader eller vårdtjänster eller kollektivtrafik. Det blir därmed möjligt för leverantörer i olika EU-länder att lämna anbud på lika villkor i enskilda upphandlingar.

För att företagen ska få information om aktuella upphandlingar ska myndigheter annonsera inom EU om möjligheten att lämna anbud. Reglerna gäller endast vid upphandling till summor som överstiger vissa fastställda värden, så kallade tröskelvärden.

Annonserna publiceras i EU:s elektroniska i databas TED (Tenders Electronic Daily).

När en myndighet har genomfört en upphandling ska den publicera en ny annons med information om vilket eller vilka anbud som blev antagna.

Lissabonfördragets mål om fri rörlighet för tjänster

Syftet med EU:s upphandlingsdirektiv är att förverkliga Lissabonfördragets mål om fri rörlighet för tjänster. De upphandlade myndigheterna är i princip tvungna att godta det anbud som ger lägst pris, oavsett varför. Allt, eller i vart det mesta, som hindrar den fria rörligheten för tjänsteföretag är därmed att betrakta som otillåtna hinder. Ett sådant hinder kan vara krav på

kollektivavtal eller kollektivavtalsenliga löner.

Enligt den så kallade Lavaldomen är det endast minimilön och andra minimivillkor som kan krävas att utländska tjänsteföretag, till exempel ett lettiskt byggbolag eller ett brittiskt bussbolag, ger sina anställda vid tillfälliga uppdrag i Sverige. Och svenska fackliga organisationer är förbjudna att vidta stridsåtgärder för att tvinga fram svenska kollektivavtal eller kollektivavtalsenliga löner. EU:s upphandlingsdirektiv banar därmed väg för dumpning av löner och andra arbetsvillkor.

Ett åskådliggörande exempel:

Arriva är en av Europas största kollektivtrafikoperatörer. Arriva är ett brittiskt bolag med huvudkontor i Sunderland som bedriver persontransporter på järnväg, buss, handikappstrafik och färjor i ett stort antal länder. Sedan 2010 är Arriva ett helägt dotterbolag till tyska Deutsche Bahn. I februari 2011 blev Arriva Sverige AB ett självständigt bolag inom Arriva-koncernen efter att tidigare ha varit en del av Arriva Skandinavien a/s med huvudkontor i Köpenhamn.

Arriva etablerades på den svenska marknaden genom köpet av BusDanmark 1999, då ägare till Ödåkra Buss. Ödåkra buss hade vunnit en rad anbud för Länstrafiken Malmöhus i början av 1990-talet och då blivit uppköpt av Bus Danmark (före detta HT i Köpenhamn). Den svenska verksamheten fick leva vidare under namnet Ödåkra buss eftersom namnet Bus Danmark inte accepterades av svenska PRV.

Ödåkra Buss har bland annat trafikerat linje 220 Landskrona-Helsingborg-Höganäs, Landskrona-Svalöv, Malmö stad Kirseberg, Lunds stad, skolbussarna i Höganäs och Helsingborg.

Efter att företaget ombildats till Arriva 1999 vann man 2001 och 2003 trafik åt Jönköpings Länstrafik och kör nu stadsbussarna i Jönköping samt i Gislaveds kommun. Efter upphandlingen 2007 vann Arriva all tätortstrafik i Jönköping från och med juni 2008. I juni 2010 förlorade Arriva kontraktet för att köra stadsbussarna i Jönköping, sex år i förtid efter hård kritik mot strul i trafiken. I juni 2011 upphörde Arriva köra stadsbuss i Malmö, där företaget också fått kritik.

Under 2004 köpte man Orusttrafikens verksamhet i Skåne och 2005 började man köra Malmö-Trelleborg, Malmö-Näset samt några regionlinjer kring Trelleborg. Arriva står även för stadstrafiken i Helsingborg. Sedan den 17 juni 2007 driver Arriva Pågatågstrafiken i Skåne.

Från mars 2009 bedriver man bussverksamhet åt Stockholms Lokaltrafik (SL) då man tog hem anbudet på garagen för trafikområdena Sigtuna / Märsta, Upplands-Väsby, Vallentuna och Ekerö. Den 22 november 2011

offentliggjorde SL att Arriva tar över trafiken för upphandlingen E20, uppdelad i två block; 1 Tvärbanan, Nockebybanan, Saltsjöbanan och buss-trafiken i Solna/Sundbyberg, Sollentuna, Bromma samt block 2 som omfattar Roslagsbanan och Norrort (Täby, Vaxholm, Åkersberga). Kontraktet löper från den 20 augusti 2012 respektive 6 januari 2013 och gäller i åtta år med möjlighet till förlängning med ytterligare fyra år.

Arriva tog i juni 2009 över som tågoperatör för persontrafiken på Kinnekullebanan efter Veolia Transport, och sommaren 2011 började även Arriva att köra Östgötapendeln sedan man blivit uppköpta av Deutsche Bahn.

I juni 2010 tog Arriva över regionbusstrafiken i södra Halland och stadsbussarna i Halmstad. Kontraktet med Hallandstrafiken löper på åtta år och målsättningen är att öka bussresandet i kommunen med 120 procent.

I november 2011 beslutade landstingets trafiknämnd att ge Arriva uppdraget att driva buss- och spårtrafik i Stockholms län, efter att ha lagt det klart lägsta budet i en jätteupphandling. Gapet till närmaste konkurrent var stort – 24 respektive 33 procent lägre i två olika upphandlade paket i en redan hårt prispressad bransch.

Enligt avtalet med SL driver Arriva Tvärbanan, Nockebybanan och Saltsjöbanan samt busstrafiken i Bromma, Solna/Sundbyberg och Sollentuna från augusti 2012. Den 7 januari tog Arriva över trafiken på Roslagsbanan och busstrafiken i norrort. Avtalet med SL värderades till 11,7 miljarder kronor och löper i åtta år, med möjlighet till förlängning i ytterligare fyra år.

Anmäldes till EU-kommissionen för "osund konkurrens"

I november 2012 anmäldes Arriva till EU-kommissionären för konkurrensfrågor för osund konkurrens, efter att vunnit mark i Sverige genom att ha lagt 20-30 procent lägre anbud på en rad upphandlingar av kollektivtrafik. I anmälan pekar Sveriges Bussresearrangörer på hur Arriva sedan 2007 går med förlust i Sverige, men att detta täcks upp av aktietillskott från ägaren Deutsche Bahn.

Sedan Arriva tog över trafiken har mycket gått snett. Under vintern har tågtrafiken i norra Sverige präglats av förseningar och inställda tåg sedan Botniatåg – delägt av Arriva – tagit över trafiken.

När den allvarliga olyckan på Saltsjöbanan då ett tåg körde in i ett bostadshus vid slutstationen i Saltsjöbaden, tvingades Arriva så småningom tillstå brister i säkerheten.

När Arriva ungefär samtidigt började köra busstrafiken i Norrort utbröt kaos, med inställda turer och förseningar. Arbetsmiljöverket har kallats in för att utreda arbetssituationen efter konflikter mellan anställda och företagsledning. Chaufförerna har varit kritiska mot att arbetspassen förlängts och att

tidtabellerna har blivit svåra att hålla.

Dessutom har Arriva polisanmälts för miljöbrott, för att överskrida reglerna för tomgångkörning i Vallentuna och Täby kommuner. En förklaring är bussförarnas snäva arbetsscheman, som inte tillåter att föraren själv startar bussen.

Kapitalistiskt eldorado

Ren formellt är det inget som hindrar att Sverige som medlem i EU behåller en stor offentlig sektor som producerar välfärdstjänster i enlighet med en av de vackraste tankar som någonsin har tänkts: Av var och en efter förmåga, till var och en efter behov. Men i praktiken verkar en rad verktyg, av vilka upphandlingsdirektiven är ett, för att den offentliga sektorn förminskas och att utförande av tjänsterna privatiseras.

Att denna utveckling (avveckling) går hand i hand med EU är ingen slump. I början av 90-talet konstaterade SAF:s chefsekonom Jan Herin i tidskriften Affärsvärlden: ”För alla som värnar om ett fritt näringsliv innebär ett närmande till EG en positiv utveckling. [...] Ett tryck kommer att uppstå att privatisera delar av den offentliga tjänstesektorn.”

Och Peter Wallenberg förklarade för samma tidskrifts läsekrets, att ”EG kommer att medföra de mest dramatiska förändringarna för Sverige på 100 år – ja, kanske någonsin. Följden blir omfattande neddragningar inom offentlig sektor, frysta transfereringar och privata lösningar inom samhällsservicen.”

Det var inte för inget som SAF och Industriförbundet, i dag fusionerade i Svenskt Näringsliv, satsade obegränsat med pengar för att ansluta Sverige till det kapitalistiska eldorado som numera går under beteckningen EU.

Kapitel 4: Omstöpnigen av svensk sjukvård

Ulf Karlström

Svensk sjukvård har genomgått dramatiska förändringar de senaste 20 åren. Lex Pysslingen från 1984 var en stopplag för att förhindra vinstdrivna bolag inom vård, skola och omsorg. Arbetsgivarförbundet (SAF) markerade tydligt vid kongressen 1987 sitt intresse för vård och omsorg genom temat ”Tjänster är morgondagens marknad – mer privata tjänster”. Så avskaffades då Lex Pysslingen 1992. Ett system med privatpraktiserande läkare, med egna mottagningar, hade funnit långt innan, men det har rört sig om få personer och små belopp.

Man kan säga att det länge inom sjukvårdspolitiken förhärskat tre etiska principer (Dahlgren 2010):

- (1) Den om alla människors lika värde och lika rätt till sjukvård.
- (2) Behoven skall styra fördelningen av resurser så att de med stora vårdbehov skall prioriteras framför de med små vårdbehov.
- (3) I valet mellan olika åtgärder skall kostnad och effektivitet beaktas.

Formellt och officiellt håller man fortfarande fast vid dessa principer, men i verkligheten har det kommit in en helt annan praktik och ett annat språkbruk. Det som skulle handla om moral har snarast blivit en uppvisning i dubbelmoral.

Den helprivata sjukvården kommenteras och analyseras mycket sällan, trots att den oftast är skattefinansierad. Där står dörrarna öppna – för dem som kan betala kontant eller vars sjukvård täcks av privata försäkringar.

New Public Management

Ett stort skifte inom offentlig verksamhet, oavsett om det gällde järnvägar eller sjukvård, var införandet av synsätt från den så kallade New Public Managementskolan (NPM). Detta skedde i början av 1990-talet och särskilt England, Australien och Nya Zeeland var snabba att anamma tankarna. Det grundläggande antagandet inom NPM var att offentlig sektor skall underkasta sig marknadsorienterad styrning. Därmed skulle verksamheten bli mer effektiv utan att den tappade i kvalitet med mera. Förenklat uttryckt skulle de tre M:n introduceras i offentlig sektor – Market, Management, Measurements (Marknad, företagsledning och resultatredovisning). I Sverige skede introduktionen successivt inom olika offentliga verksamheter, och faktiskt redan med början under 1980-talet; man införde organisationer där

ledorden var beställare-utförare, köp-sälj, intraprenad med mera. Först talades det om att verksamheten skall styras av dessa principer, oavsett om den drivs offentligt av Landstinget eller av privata vårdbolag. Det senare sades ej vara huvudfrågan, men självfallet började privata företag intressera sig för den offentliga sektorn när väl marknadsorienteringen slagits fast som vägledande princip. För dem som följt EU:s utveckling är det en självklarhet att Maastrichtfördraget, med de 4 så kallade friheterna för arbete, tjänster, kapital och personer, skulle få ett stort genomslag i Västeuropa, och senare nästan hela Europa.

Vårdens så kallade tillgänglighet

I de följande avsnitten kommer ett antal väsentliga aspekter av svensk sjukvård att diskuteras, framför allt vad gäller de negativa förändringar som skett och sker idag. Diskussionen kommer att kretsa kring vårdens så kallade tillgänglighet, vad gäller:

- ♦ Geografisk (var den lokaliseras).
- ♦ Ekonomisk (vad besök och hjälpmedel kostar).
- ♦ Så kallad valfrihet och kvalitet.
- ♦ Fördelningen av resurserna.
- ♦ Förebyggande åtgärder.

En viktig fråga är vårdens geografiska tillgänglighet. Den fria etableringsrätten har medfört en relativ överetablering i de mer välbärgade områdena i till exempel Stockholms norrförorter jämfört med söderförorterna, trots att fler personer bor där och att vårdbehovet av sociala orsaker är större där. Det har kunna ske genom Allianspartiernas initiativ med Vårdval Stockholm. I praktiken innebär det att man överlåter rätten att besluta var de offentligt finansierade vårdcentralerna (VC) skall lokaliseras till kommersiella vårdbolag. Dessa kommer naturligtvis att välja de företagsekonomiskt mest fördelaktiga lägena, och inte där vårdbehoven är störst (Dahlgren 2010). Vad gäller Vårdval Stockholm bör man vara lite försiktig med att direkt försöka härleda initiativet till tvingande EU-regler, då Stockholm gått längre än flertalet landsting.

I vårdsammanhang finns en känd devis, myntad redan 1971 av en engelsk läkare, ”den omvända vårdlagen” (Hart 1971, ref i Dahlgren 2010). Den säger att vårdens tillgänglighet avtar i relation till ökningen av vårdbehoven, dvs. de med minst vårdbehov utnyttjar vården mest, i synnerhet när marknadskrafterna är verksamma inom ett geografiskt område, Hur kan sådant ske? En av förklaringarna går ut på att det är politiskt inopportunt att säga att områden med väl utbyggd sjukvård behöver mer resurser. I stället överlåter man till kommersiella vårdbolag, under tal om valfrihet och

effektivitetsvinster, att svara för etablering och lokaliseringar. Det garanterar en win-win-situation för vårdbolag och höginkomstgrupper. Och grunden för detta är att man överger en av de grundläggande etiska principerna inom vården, nämligen att de med stora vårdbehov skall prioriteras framför de med små vårdbehov. I stället för moral blir vårdbolagens vinstintressen avgörande.

Flera landsting har infört någon form av vårdvals-system, men behållit den ganska självklara rätten att påverka lokaliseringen av en VC, när den finansieras med skattemedel. Den möjligheten försvann 2010, då alla landsting måste införa så kallat vårdval med etableringsfrihet. Det betyder i klartext att Alliansregeringen prioriterar lönsamhetstänkande framför befolkningens behov av vård, till exempel i ett socialt utsatt område. Dahlgren (2010) skriver: "De landsting som trots detta önskar påverka lokaliseringen av den vård som de finansierar med skattemedel saknar stöd för detta i den nya Lagen om valfrihet (LOV). Inget landsting ställer numera några krav på vårdens lokalisering för att godkänna några vårdgivare".

LOV tillkom 2009. Sedan den 1 januari 2010 är det obligatoriskt för landstingen att införa vårdvals-system i primärvården. Än så länge är det frivilligt för kommunerna att införa LOV. Regeringen har klargjort att det under mandatperioden kommer att göras en satsning för att få ännu fler kommuner att införa fritt val inom äldreomsorgen. Senast 2014 bör alla kommuner i landet ha beslutat om valfrihet för den enskilde enligt LOV. Annars bör tvingande lagstiftning övervägas.

Valfrihetssystem enligt LOV finns nu på plats i över 120 kommuner. Ytterligare ett 50-tal kommuner har beslutat införa ett valfrihetssystem. Lagen om valfrihetssystem innebär fri etableringsrätt för alla företag som lever upp till de av kommunen ställda kvalitetskraven inom omsorgsområdet. Sedan får företagen skattemedel från kommunen baserat på hur många "kunder" de lyckas locka till sig (ungefär som när privata skolor får "skolpeng" av kommunen). Upphandling baseras på fast pris.

Att ha råd att söka för vård

Ekonomisk tillgänglighet lyfts fram av kritikerna av den nuvarande privatiseringsvägen inom vården. Det betyder konkret att en vårdtagare skall ha råd att söka för vård. Under de senaste 10-15 åren har bland annat höjda patientavgifter införts. Dahlgren (2010) citerat en rapport från Socialstyrelsen där det sägs att:

- ♦ 250.000 personer inte haft råd att hämta ut föreskrivna mediciner.
- ♦ 15 procent av de som levde under normen för socialbidrag tvingats avstå från vård.

- ♦ 50 procent av denna grupp inte haft råd att gå till tandläkare, trots upplevt behov.
- ♦ 25 procent av alla som drabbades av slaganfall inte haft råd att efterfråga rehabilitering.

Under 1990-talets kris höjde många landsting patientavgifterna. Dessvärre finns det en tendens att flera landsting fortsatt att behålla de högre avgifterna. Till detta kan anföras att till exempel avgifter för hörapparater lagts utanför högkostnadsskyddet.

Vi har fått en ökad relativ fattigdom i Sverige; jämför de utredningar professor Tapio Salonen, Malmö Högskola, redovisat. Och det är självklart att en ökad fattigdom minskar möjligheten att efterfråga sjukvård. Eller, lite mer abstrakt uttryckt, den ekonomiska tillgängligheten hos sjukvården har totalt sett minskat genom den ökade fattigdomen. Mot detta kan ställas inrättandet av ”gräddfiler” vid offentligt finansierade sjukhus. Så inhyser till exempel Södersjukhuset i Stockholm det helprivata vårdbolaget Arrhythmia. Kan du själv eller via dyra, privata sjukvårdsförsäkringar betala erbjuds du omedelbar hjälp. Dahlgren (2010) formulerar detta elegant genom att säga att vi numera har två olika väntrum på sjukhusen, och var du hamnar beror på hur tjock din plånbok är.

En studie av samtliga svenskar födda 1925-60 av professor Denny Vågerö (Svenska Dagbladet Brännpunkt 15 mars 2010) visar ett starkt samband mellan risken för förtidig död och disponibel inkomst. Det finns ett flertal andra studier som också visar på samband mellan hälsa och inkomst/social utsatthet. Därför kan man konstatera att det finns ett massivt stöd i data för den likartade tes som formulerades av Wilkinson & Pickett i boken Jämlikhetsanden, vilken kortfattat hävdar att ett jämlikare samhälle ger bättre hälsa. Och i detta ligger självklarheten att antalet fattiga/utsatta är mindre i mer jämlika samhällen, därav bättre hälsa.

En annan fråga om lika rättigheter inom vården är tidsmässig tillgänglighet. Den är relativt god inom primärvården, men specialistvården besväras med långa kötider.

Konkurrensens konsekvenser

Under de senaste 20 åren har Sverige avreglerats och privatiserats i hög takt. Det har regnat med debattartiklar och regeringsutspel där ”marknadskrafternas frigörande förmåga” har hyllats. Något belägg för detta har aldrig visats. Tvärtom visar till exempel Dahlgren (2010) med flera exempel att sådana slutsatser saknar stöd i faktiska data från sjukvårdens praktik. Det helprivata sjukhuset Capio S:t Göran, ägt av ett riskkapitalbolag, har i flera kvalitetsstudier jämförts med offentligt drivna sjukhus. Det visade sig då att

Capio S:t Görän inte alls avvek från offentligt finansierade sjukhus. Debatten ställdes på sin spets för ett par år sedan när SNS gav ut skriften "Konkurrensens konsekvenser" (Hartman 2012). Där konstateras det att lovsångerna – att privat verksamhet inom vård, skola, och omsorg var effektivare eller gav bättre resultat än offentlig vård – saknade faktaunderlag, medan privatiseringsvågen i stället drevs framåt "med ideologisk trosvisshet som beslutsunderlag". Den sanningen ville naturligtvis näringslivets SNS inte höra varför man sparkade den ansvarige för rapporten. I turbulensen kring detta nakna maktspel tvingades SNS sedan offra sin trogne vd. Utan att känna till fakta i målet törs vi ändå påstå att vd:n blev rikligt belönad för sin roll som "bondeoffer" i detta spel för gallerierna.

Redan 1995 skrevs valfrihet mellan olika vårdgivare in i Hälso- och sjukvårdslagen (§5). I en rimlig omfattning kan det finnas fördelar för vårdbehövande, oavsett om man har pengar eller inte. Allianspartierna valde emellertid att sätta likhetstecken mellan "ökad valfrihet" och ökad privatisering. En av de första stegen var införande av konkurrensutsatt upphandling, vilket öppnade dörren för de kommersiella vårdbolagen. Och följderna har vi sett. Allianspartiernas reformer handlade inte om medborgarens frihet att välja, utan om de vinstdrivande vårdbolagens rätt till offentlig finansiering av sin verksamhet.

En handfull rikskapitalbolag

6 bolag har kartlagts i en undersökande artikel av Arbetet. Dessa 6 står för 50 procent av sjukvården, varav enbart Capio och Praktikertjänst med 40 procent, och 66 procent av äldreomsorgen, varav Attendo, Carema Omsorg, Aleris och Förenade Care har drygt 50 procent. Tillsammans omsätter dessa 23 miljarder kronor. Från 2008 till 2011 växte omsättningen med 45 procent. Nästan alla pengar är skattemedel. I den enskilt största koncernen, Ambea, som äger Carema, är den svenska verksamheten helt skattefinansierad. Arbetet (nr 7 2013) har beräknat att 97 procent går till vård och omsorg, medan 1,5 miljarder försvinner i överskott. 2011 uppgick det samlade överskottet, rörelseresultatet, till drygt 2 miljarder kronor, vilka gått till räntor, vinst och skatt. Flera av de stora har inga vinster. Bara Ambea och två koncerner som inte ägs av riskkapitalbolag eller investmentbolag – Praktikertjänst och Förenade Care redovisar positivt resultat 2008-11. De andra går med förlust på grund av räntekostnader. Man köper med lånade pengar och överskotten får betala lånen. LO-utredaren Joa Bergold att riskkapitalbolagen bidragit till denna situation genom att de skapat nationella kedjor, som köper upp mindre aktörer. Det är en oligopolsituation, säger en intervjuad forskare, Marta Szehebely. (Anders, www.jinge.se 21/2

2013)

SLL tecknade för perioden 2012-22 avtal med riskkapitalägda Capiro om driften vid S:t Görans sjukhus. Ägare är Apax. För 2012 handlar det om 1,3 miljarder kronor och för hela perioden värderas intäkterna för driften till 12-18 miljarder kronor. S:t Göran står för 10 procent av Capios vinst.

Capiro startades 1993 med löntagarfondspengar, som investmentbolaget Bure. Staten var från början storägare. Bure växte snabbt under 1990-talet till följd av vårdsektorns ökade privatiseringar. SLL beslöt 1999 att sälja S:t Göran. Då var Bure det enda vårdbolag som var stort nog att kunna köpa sjukhuset. 2000 ändrades namnet till Capiro och 2006 köptes det av riskkapitalbolagen Nordic Capital och Apax.

Wallenbergägda riskkapitalbolaget EQT lade i februari 2012 ett bud på 8 miljarder för vårdbolaget Praktikertjänst, vars styrelse avråder sina aktieägare (läkare och tandläkare) att acceptera budet. (SvD 13/2 2013)

Carema köptes 2005 av 3i för 1,9 miljarder kronor, och såldes 2010 till Triton för 8,3 miljarder kronor (minus banklån 3,4 miljarder); vinst 3 miljarder kronor.

Carema, som ägs av en riskkapitalfond på Jersey, säljer 35 VC och ett par specialistverksamheter, vilka omsätter 1,7 miljarder kr till Capiro och riskkapitalbolaget Nordic Capital, baserat i Luxemburg. Capiro ökar därmed sin omsättning till nära 6 miljarder kronor med 60 VC och 655.000 patienter. Capiro har även en omfattande verksamhet i utlandet, med en sammantagen försäljning på drygt 12 miljarder kronor.

Carema Caredriver 415 äldre- och omsorgsboenden. Efter försäljningen av Carema sjukvård kommer Carema att omsätta 4,5 miljarder kronor, vilket motsvarar 2-3 procent av all omsorg i Sverige.

Marknaden för äldreomsorg i Sverige domineras av ett fåtal stora jätteföretag (företagen Carema och Attendo kontrollerar mer än hälften av den privata marknaden). Detta beror bland annat på att offentliga upphandlingar där den som erbjuder lägst pris vinner gynnar stora företag.

Fördelningen av resurserna

En stor fråga inom vården är fördelningen av resurserna. Vilken typ av sjukvård skall prioriteras, dvs. ges stöd med skattemedel? I en enkät från Läkarförbundet 2009 svarade till exempel 89 procent av läkarna i Stockholms läns landsting, 69 procent av läkarna i Halland, och 67 procent av läkarna i Västmanland att ”många korta besök premieras för mycket”. Skälet tycks vara att en stor del av ersättningen till vårdbolagen utgår från antalet besök, oavsett om det tar 5 eller 30 minuter. En sådan form för ersättning gynnar knappast patienter med stort vårdbehov. Det är ju snabb en genom-

strömning som gäller. Och det kan man uppnå i välbärgade områden, men inte i socialt utsatta områden. Vissa justeringar har dock skett, till exempel inom Vårdval Stockholm, med kompensation för en hög andel äldre vårdtagare. Sociala faktorer som ökat vårdbehov i utsatta områden, till följd av ohälsosamma arbetsplatser eller arbetslöshet, beaktas däremot inte (Dahlgren 2010). Journalisten Maciej Zaremba har i artiklar sakligt kritiserat de så kallade prestationsersättningarna, eller prislistor för olika behandlingar, med ursprung i New Public Management. Emellertid ser han inga problem med att riskkapitalister driver vården; problemet är prislistorna. Zaremba har förtjänstfullt fångat upp kritiken från vårdpersonalen, men han är aningslös när han friskriver de stora vårdbolagen. NPM har varit ett redskap för vågen av privatiseringar och utförsäljningar

Vi känner väl till att förebyggande åtgärder radikalt kan minska vårdbehovet. Det systematiska förebyggande arbetet kostar naturligtvis pengar, men i ett längre perspektiv får man igen det på minskade vårdkostnader. Vårdvalsmodeller, som den i Stockholm, utgår från ett individualistiskt perspektiv och saknar helt ett områdesansvar för befolkningens hälsa. Återigen är det i första hand låginkomstgrupper som drabbas då de generellt är mer exponerade för olika hälsorisker.

Och när det gäller resurser måste ett fundamentalt faktum framhållas. England och de nordiska länderna har internationellt sett låga totalkostnader för sjukvården, 8-9 procent av BNP. I dessa länder har man en relativt hög andel offentligt driven och finansierad vård. Länder som Tyskland och Frankrike, med högre andel privat vård har något högre totalkostnader, 10-11 procent. Högst andel av BNP som går till sjukvård har länder som Schweiz (11 procent) och USA (15 procent), vilka har de mest privatiserade sjukvårdssystemen.

Intervju med landstingsrådet

”Vårdval Stockholm” har gått längst bland de svenska landstingen. De utgör – kan man säga – spjutspetsen i strävandena att stycka upp, sälja ut, privatisera och tvinga in svensk hälso- och sjukvård under marknadsmässiga spelregler. Många enskilda personer, politiker och landsting följer därför spánt hur vården utvecklas i Stockholmsregionen (SLL). Här finns ingen plats för en total utvärdering av Vårdval Stockholm, men det finns ändå anledning att formulera några preliminära slutsatser. I programmet Lördagsintervjun i P1 (2 mars 2013) blev landstingsrådet Filippa Reinfeldt utfrågad. Intervjun och källor i denna artikel ligger till grund för följande påståenden:

- ♦ Den tidsmässiga tillgängligheten har ökat, dvs. kötiderna har minskat och det är genomsnittligt lättare att få en tid på en VC. Här har Vårdval Stock-

holm varit en framgång.

- ♦ Kvaliteten i vården har inte förbättrats, utan överbeläggning är ett stort problem. Vårdutredningar redan 2007 och 2010 har slagit larm om detta. Man säger idag allmänt att vården ”går på knäna”. Förekomsten av enstaka överdrifter förmår knappast förändra den övergripande bilden.
- ♦ De största problemen finns vid akutmottagningarna, vilket inte avlastats trots utbyggd primärvård; yrkesinspektionen har meddelat flera förelägganden vid akutsjukhusen i Sverige.
- ♦ Höjd effektivitet och kvalitet har inte infriats vid till exempel Capio S:t Görän i Stockholm, trots att detta var den ideologiska grundbulten. Det finns ingen skillnad mellan sjukhusen, möjligen att Capio S:t Görän snittmässigt ligger något sämre till.
- ♦ De prestationsrelaterade ersättningarna, som är en annan ideologisk grundbult i Vårdval Stockholm, fortsätter att snedvrída fördelningen av vårdmedlen. Man kan jämföra med det gamla systemet från 1970 med fasta ersättningar, vilket gav patienten den tid sjukdomstillståndet krävde
- ♦ SLL har tillfört vården medel, via budget, men detta har inte hållit steg med behovet av investeringar, uppräkning enligt prisindex, löneökningar, växande och dessutom åldrad storstadsbefolkning. Här har Filippa Reinfeldt fått skarp kritik för sina missledande, ekonomiska uppgifter (se Svenska Dagbladet Faktakollen 4 mars 2013). Hade vinsterna från de privata vårdkoncernerna kunnat återföras till vården hade situationen sett bättre ut.
- ♦ Det kanske grävsta av allt var hennes avslutande kommentar i radions intervjuprogram: ”Vi har fått en jämställd och rättvisare vård”. Det är faktiskt, som denna artikel visat, en ren och skär lögn.

Borde inte de ovan redovisade omständigheterna och fakta tala för en radikal omläggning av svensk sjukvård? Emellertid går en sådan förändring helt emot de signaler EU sänder med sitt hälsodirektiv 2011/24/EU (Hagen 2011) – se kapitel 5. Så, är det den försämrade sjukvården i Sverige vi skall angripa, eller är det EU, eller är det bägge två?

Det destruktiva systemskiftet inom den offentliga sektorn måste stoppas

Gösta Torstensson

Maciej Zaremba har i Dagens Nyheter skrivit ett utmärkt reportage i fyra delar om "sjukvårdens destruktiva systemskifte". Jag har jobbat som mental-skötare inom den psykiatriska vården i Stockholms läns landsting sedan 1999 och känner dagligen av detta nyliberala systemskifte med "New public management", "Lean production" et cetera i min yrkesutövning. (Systemskiftets andra ben – privatiseringarna - har lämnats utanför reportaget.)

Maciej Zaremba låter William Haukedal, norsk professor i ledningskunskap, sammanfatta reportaget: "New public management /.../ är ett opersonligt och auktoritärt system av budgetar, rutiner och mål som tar ifrån de anställda motivation och arbetsglädje. /.../ De har tvingats avstå från att engagera sig i sina kunder, klienter, patienter och elever. NMP har inga parametrar för alla möten mellan människor som ger mening i vardagen. Att engagera sig räknas inte. Det blir bara extra slitsamt. Då försvinner också den inre motivationen."

Efter snart 14 års arbete i den nyliberaliserade och svårt traumatiserade psykiavården i det av Filippa Reinfeldt och Birgitta Rydberg styrda landstinget i Stockholm är jag trött. Förbannat trött. Saken blir inte bättre av att jag till ett fackförbund, Kommunal, vars nationella ledning istället för att bekämpa detta "destruktiva systemskifte" bejakar utvecklingen (med vissa förbehåll).

Den offentliga sektorn invaderas av privata intressen

Som en uppföljning till Maciej Zarembas artikelserie har Dagens Nyheters kulturredaktion öppnat spalterna för debatt om New public management (NPM). Först ut var professor Sven-Eric Liedman som skriver att införandet av NPM medförde att "politiker började tala som försäljare" och att detta skedde" i takt med att den offentliga sektorn invaderas av privata intressen".

Sven-Eric Liedman fortsätter: "I själva verket är det enorm förändring som pågått i några decennier och som inneburit så mycket mer än vad de flesta politiker tycks medvetna om. Förändringens härolder var de nyliberala ideologerna med Milton Friedman i spetsen." Jag kan bara tillägga att de

— |

— |

som drivit på utvecklingen i Sverige är marknadsliberala lobbyorganisationer som Timbro och Den nya välfärden, ekonomiskt uppbackade av Svenskt Näringsliv och andra arbetsköparorganisationer.

”NPM har till uppgift att göra den offentliga sektorn lika effektiv som den privata. Vägen till detta har gått via privatiseringar. Vi har bland mycket annat fått vårdval och friskolor. Elever är inte längre elever utan kunder”, skriver Sven-Eric Liedman som konstaterar att systemskiftet för skolan är skandalöst.

Sven-Eric Liedmans debattinlägg får mig att känna mig något lättare till mods. Trist, eller ska man säga typiskt, att debatten kommer först nu när stora delar av den offentliga sektorn och den generella välfärden ligger i grus och spillror. Det kommer att ta lång tid att restaurera dessa grundstenar i vad som utgjorde den svenska samhällsmodellen.

Men någonstans måste ju detta oundgängliga arbete börja. Ett första steg är att stoppa fortsatta nedskärningar och privatiseringar, och att landsting och kommuner börjar återta verksamheter i egen regi. Det kan inte Svenskt Näringslivs Urban Bäckström, Kommunals Annelie Nordström eller ens EU-kommissionens José Manuel Barroso förhindra. Än så länge.

Kapitel 5: EU:s hälsodirektiv 2011/24/EU

Ulf Karlström

Bakgrunden till detta direktiv är den hårda kritik som framfördes när det ursprungliga förslaget till tjänstedirektiv lades fram av den förra EU-kommissionären Frits Bolkestein.. Tanken var att tjänsteföretag ska få agera fritt i EU utan att mötas av olika hinder. Reglerna i det land där företaget är etablerat ska gälla även om tjänsten säljs i ett annat land. En farhåga från svenskt håll var att detta hotar kollektivavtalen. Men även andra länder hade problem med direktivförslaget. EU-parlamentets föredraganden – en tysk socialdemokrat – ansåg att det fanns för många frågetecken i kommissionens förslag. Hon vill bland annat att hälso- och sjukvårdssektorn inte ska omfattas av direktivet. Dessutom är hon kritisk mot den så kallade ursprungslandsprincipen, som anger att en tjänsteleverantör ska följa reglerna i det medlemsland där företaget är baserat (se artiklar i Kritiska EU-fakta från hemsidan, www.nejtilleu.se, till exempel Kritiska EU-fakta nr 97, december 2005 och nr 102, februari 2007)

Kritiken medförde att hälso- och sjukvården blev utlyft ur tjänstedirektivet. I stället återkom Kommissionen med ett hälsodirektiv, eller patienträttighetsdirektivet, som det också kallas. Direktivet skall vara infört i medlemsländernas lagstiftning senast i oktober 2013. Riksdagens socialutskott håller på att skriva ihop till ett betänkande, vilket skall vara klart i maj 2013. Beslut i riksdagen beräknas ske under juni 2013.

Kärnan i EU:s hälsodirektiv är ökad patientrörlighet och gränsöverskridande hälsotjänster. Ytligt sett kan det tyckas positivt, med ett fritt sjukhusval i hela EU, och att pengarna följer med patienten. Emellertid finns det inget som heter fritt val. Den så kallade friheten kostar alltid något och utan kostnadsökning inom sjukvården innebär det att andra delar av vården tappar resurser. Det ser vi idag tydligt i programmet Vårdval Stockholm.

Det har varit kommersiella sjukhus- och sjukhemskedjor, laboratoriekoncerner och internationella försäkringsbolag som var de främsta lobbyisterna. Dessa aktörer har ett stort intresse av att etablera en hälsomarknad inom EU. Hälso- och sjukvårdssektorn representerar omfattande och förutsägbara budgetmedel. Hälsodirektivet vill öppna möjligheter för de internationella bolagen på hälsoområdet.

Ser vi till kostnaderna för hälso- och sjukvården i länder med mest privatiseringar – USA och Schweiz – så finner vi där de högsta nivåerna (se kapitel 4). Det finns därför inget som talar för att konkurrensutsättning och

fri flytt av offentliga medel skulle minska kostnader, snarare tvärtom. Hälsodirektivet är uttryck för en ny syn på hanteringen av hälso- och sjukvård. Det är så uppenbart ett försök att pressa in marknadstänkandet på detta område.

Hälsodirektivet tvingar medlemsländerna att behandla offentliga och privata vårdleverantörer i andra länder lika. Det spelar därvid ingen roll om ett medlemsland har en uttalad policy att inte utnyttja kommersiella vårdbolag. Det förutsätter i sin tur ett system för fakturering mellan länderna, vilket baseras på diagnosrelaterade behandlingar eller prislister. Så vill EU-direktivet kommersialisera vården och tvinga fram marknadslösningar.

Det har funnits en EF/EU-förordning redan från 1971 som säkrade att medborgares rätt till akutsjukvård. Hagen (2011) hänvisar till en rapport av skotska forskare där man menar att hälsodirektivet mot denna bakgrund framstår som onödigt. De pekar på att när direktivet nu inkluderar kommersiella leverantörer och prislister för olika behandlingar kommer det att öka hälsosektorn exponering för EU:s konkurrensutsättning. Därmed stärks marknadslösningar för att organisera hälso- och sjukvården.

Idag utgör gränsöverskridande hälsotjänster mindre än 4 procent av de samlade hälsoutgifterna i EU. De som utnyttjar möjligheten är personer som bor i gränsregioner, turister och pensionärer vilka bor kortare eller längre tider i andra länder. På denna nivå representerar gränsöverskridande hälso- och sjukvård inget problem. Men hälsodirektivet öppnar portarna, och därmed ökar volymen - och problemen!

Källa: Hagen, Unni. 2011. Prinsipper för fall? – EU:s helsedirektiv, sid 52-59. Vett nr 3/2011

Kapitel 6: EU 2010 och EU 2020 – om EU:s övergripande strategier

Per Hernmar

EU:s lagstiftning och olika direktiv är en lång process. De flesta initiativ till lagstiftning kommer ursprungligen från möten med EU-ländernas statschefer, Europeiska rådet eller EU-toppmöten som de brukar kallas. EU-kommissionen kan också ta initiativ och dessa presenteras först i så kallade vitböcker. Europeiska rådet har en långtidsplanering. Den kännetecknas visserligen av svepande och allmänna formuleringar men bedöms ha stor betydelse.

I Lissabonprogrammet, EU:s långtidsplan 2000-2010, var optimismen stor. Det är härifrån som det kända citatet om EU:s framtid kommer:

EU:s mål inför nästa decennium är ”att bli världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning”.

Med facit i hand vet vi nu att EU:s politik inte gav det tilltänkta resultatet.

Avreglerandet av de europeiska finansmarknaderna

Ett av de verktyg som efter finanskraschen 2008 visat sig vara förödande var avreglerandet av de europeiska finansmarknaderna. EU-kommissionen var bekymrad över att det inte fanns tillgång till tillräckligt stora volymer på den europeiska kapitalmarknaden. EU-kommissionen hade en lösning:

”Ett område där det är uppenbart att framsteg kan göras gäller portföljbegränsningarna för pensionsfondernas investeringsverksamhet. Om varje medlemsstat hade investerat relativt sett lika mycket i pensionsfonder som Nederländerna skulle det kunna finnas ytterligare 5.000 miljarder euro tillgängligt på EU:s kapitalmarknader. Detta skulle lätta på det framtida trycket på socialförsäkringssystemen, minska kapitalkostnaderna och öka mängden riskkapital. Senare i år kommer Europeiska kommissionen att lägga fram ett nytt förslag för att göra det möjligt för kompletterande pensionsfonder att driva sin verksamhet på en alleuropeisk nivå.”

Inför Europeiska rådets långtidsplan EU 2020 säger kommissionen i sin rapport om den kommande utvecklingen:

”För att konsolideringen av de offentliga finanserna inom ramen för stabilitets- och tillväxtpakten ska stödja EU:s ekonomiska tillväxtpotential

och hållbarheten i våra sociala modeller måste vi fastställa prioriteringar och göra svåra val. [...] Budgetkonsolidering och långsiktig finansiell hållbarhet måste åtföljas av betydande strukturreformer, särskilt när det gäller pensioner, hälso- och sjukvård, social trygghet och utbildning”

I Europeiska rådets långtidsplan EU 2020 säger man vidare:

”Trots framstegen i sysselsättningsnivå i EU – i genomsnitt 69 procent för personer i åldrarna 20-64 år – fortfarande lägre än i andra delar av världen. Endast 63 procent av kvinnorna förvärvsarbetar jämfört med 76 procent av männen. Bara 46 procent av de äldre arbetstagarna (55-64) har ett arbete jämfört med över 62 procent i USA och Japan. Dessutom är européernas arbetsdagar i genomsnitt 10 procent kortare jämfört med vad som är fallet i USA eller Japan.

EU:s aktiva befolkning börjar krympa

Befolkningens medelålder stiger allt snabbare. I takt med att babyboom-generationen går i pension kommer EU:s aktiva befolkning att börja krympa med början 2013/14. Antalet människor över 60 år ökar nu dubbelt så snabbt som de gjorde före 2007, med ungefär två miljoner personer per år jämfört med en miljon tidigare. Kombinationen av färre förvärvsarbetande och en större andel pensionärer kommer att utsätta våra välfärdssystem för ytterligare påfrestningar.”

Analysen av förändringar av ålderspyramiden pekar på att antalet äldre ökar. Analysen rymmer mått av osäkerhet och det finns dessutom olika scenarion. EU väljer det sämre utvecklingsscenariot med inriktning på att höja pensionsåldern. En allmän försämring av pensionsvillkoren kan komma att slå hårt mot svagare grupper och skapa nya grupper av fattiga äldre

Kommissionen konstaterar att efterkrigstidens babyboom nu uppnått pensionsålder och den yrkesverksamma delen av befolkningen efter 2013/14 tenderar att krympa. Därför kan man inte räkna hem en ständig produktivitetökning och skattebasen bedöms minska. Om skattebasen minskar är det fel på skattesystemet. Detta erkänner kommissionen delvis när man förespråkar en övergång från skatt på arbete till skatt på till exempel koldioxidutsläpp och energi.

Att som kommissionen gör sikta på ekonomisk tillväxt och samtidigt vara medveten om risken för en minskning av den yrkesaktiva befolkningen samtidigt som EU bedriver en tillsluten flyktingpolitik går inte ihop. Det relativa överskott befolkningsöverskott som ofta finns i utvecklingsländer kan komma att behövas i stor skala inom EU-länderna för att kunna upprätthålla tillväxten.

Kommissionens rapport visar att EU har 80 miljoner människor som

levde på gränsen till fattigdom före krisen, varav 19 miljoner barn. 8 procent tjänade så lite att de levde under fattigdomsgränsen. Här ställer EU-2020 uppgiften att minska fattigdomen med 25 procent, dvs med cirka 20 miljoner personer.

EU:s ambition att bekämpa fattigdomen liten. Istället för att ta ett helhetsgrepp för att eliminera fattigdomen sätts målet endast till 25 procent minskad fattigdom på 10 år. Den politik som EU fört mot länder som Grekland, Italien, Spanien, Portugal och Irland med mycket stora budgetnedskärningar har skapat mycket stora sociala problem i dessa länder. EU:s fattigdomsbekämpning är inte trovärdig.

EU lanserar också begreppet socialt entreprenörskap och socialt företagande. Tanken är socialt företagande som nonprofit, utanför offentlig sektor men som partnerskap mellan civilt samhälle, välgörenhet och offentlig sektor. Det finns en risk att detta blir ett lågbudgetalternativ till delar av offentlig service byggt på frivilligt arbete och välgörenhet. Kanske för dem som inte kan betala för kostnader över basnivå.

En fattigdomsbekämpning utan en övergripande samhällelig fördelningspolitik kan inte leda till några avgörande förändringar i samhällets sociala strukturer.

Flexicurity – osäkrare anställningsförhållanden

Ett annat huvudspår för att minska utslagning av unga människor är att försäkra anställningsskyddet enligt den ursprungligen danska modellen som kallas flexicurity; lättare att säga upp och anställa. EU-kommissionen säger så här: En flexiblare arbetsmarknad med genomförande av andra etappen av flexicurity-agendan, genom att ”genomföra de nationella färdplanerna för flexicurity”, samt anpassa lagstiftningen i enlighet med principerna för ”smart” lagstiftning, till nya arbetsmönster, till exempel när det gäller arbetstider, utstationering av arbetstagare och hälso- och säkerhetsrisker på arbetet. Det gäller också att öka arbetskraftens rörlighet, med stöd från EU:s strukturfonder.

Otrygga anställningsförhållanden och dålig tillgång på bra och billiga bostäder kan komma att slå hårt mot ungas möjligheter att bilda familj och därmed bidra till en nedgång i barnafödandet. EU:s målsättning att minska den offentliga sektorn kan också komma att förhindra utbyggnad av barnomsorg i Europa vilket slår hårt mot kvinnornas möjlighet till förvärsarbete och möjlighet att kombinera arbete och barnafödande. Det finns anledning att varna för en kommande kris i befolkningsfrågan med EU:s politik.

EU talar om ”att det måste löna sig att arbeta”, där det underförstås att de sociala skyddsnäten inte får vara för generösa (och motverka individens

intresse för arbete) kan skapa social otrygghet och fungera som en fattigdomsfälla.

EU 2020 utgår från att ökad och hög tillväxt automatiskt leder till ökad social välfärd. Avsaknad av en stabil och långsiktigt social bostadspolitik, goda utbildningsmöjligheter utan av gifter och i demokratiskt utbildningssystem, goda möjligheter till vidareutbildning och vuxenutbildning, generösa omställningsbidrag, avsaknad av trygga och godtagbart avlönade anställningsförhållanden fungerar istället som fattigdomsfällor.

EU 2020 innebär en förnyad attack på anställningstrygghet och fackliga rättigheter, och systemet med flexicurity införs på bred front.

Sammanfattning

EU:s målsättning att ställa viktiga delar av pensionskapitalet till kapitalmarknadens förfogande innebär hot mot pensionerna samt att pensionssystemet försämras. Risk finns för att detta medför skapandet av stora grupper fattiga äldre.

EU:s attack på anställningstryggheten och allmänt svårare förhållanden för både unga och medelålders kan medföra sämre befolkningstillväxt samt bidra till skapandet av omfattande fattigdomsfällor. Att ersätta delar av offentlig sektor med socialt entreprenörskap delvis baserat på välgörenhet är ingen lösning på den europeiska fattigdomen.

Kapitel 7: EU:s inflytande över svensk välfärd

Ulf Karlström

Hur bedömer man idag EU:s inflytande över fackliga frågor och välfärdsfrågor i Sverige? LO:s mångårige expert på EU-frågor, Lars Nyberg skriver i boken "Kollektivavtalen och EU – en spännande facklig historia" (2011) följande:

"Under åren före Sveriges inträde hade EU en röd Kommission. Kommissionsordföranden Jacques Delors fackliga och socialistiska bakgrund hade en stark effekt på Kommissionens förslag. [...] Även om motsvarande (politiskt blå från 2010-talet) kan sägas om Kommissionen kommer det ändå inte så ofta men emellanåt förslag som mer kan karakteriseras som vänsterpolitik. [...] Som antytts ovan finns det flera tecken på att situationen kan hålla på att åter förändras" (s. 165).

Den här typen av drömscenarion är både komiska och skrämmande. Menar Nyberg, med all sannolikhet med stöd av LO-ledningen, vad han faktiskt skriver? Tror de verkligen att de hårda Maastrichtvillkoren är som ett slag smörgårdsbord – det går att plocka lite här och lite där, och avstå från det vi inte tycker om? Det är ju fullständigt naivt. Nyberg skriver annars mycket klokt om de allvarliga konsekvenser Lavaldomen fått (och kommer att få!). Hur kan han ändå föra fram detta trams med röd kommission osv? Vi avstår från att spekulera i motiven, men får konstatera att LO-ledningen är ute på mycket tunn is.

Almega angriper LO: förslag om vinst i välfärden

I den tidigare citerade boken (2012) skriver Jan Å Johansson (del II, sid 29):

"Den 13 juni 2002 antog riksdagen med 248 röster mot 47 att beslutanderätt skall kunna överlätas till EU i många fler frågor än hittills. Ett andra riksdagsbeslut togs sedan efter valet i september 2002. Debatten i riksdagen var dock motsägande. Debattörerna hade olika åsikter om konsekvenserna av förändringen. Innebär tillägget i grundlagen det att överföring av beslutanderätt till EU inte får röra 'principerna för statsskicket' men allting annat (som till exempel skola, barnomsorg, skattepolitik med mera)?"

Svensk Näringsliv (tidigare SAF) har valt att rida ut till strid i frågan om vinst i välfärden (se tidigare stycke, för mer diskussion). Den 5 februari 2013 i Dagens Nyheter publicerar Almega med flera ett angrepp på LO:s halvkvädna förslag om vinst i välfärden och pekar på att EU förbjuder den

typen av lagreglering (se kapitel 1). Samma dag i Svenska Dagbladet angriper LO-TCO-jurister EU-rätten, men framför allt svenska politiska uttolkningar på högerkanten om EU-fördragen. Åter går det igen att EU-fördrag och EU-rätt är politiska tolkningar, så att en socialdemokratisk majoritet (i kommissionen, parlamentet, eller bland EU27) kan ändra på tingens ordning. För flertalet sådana beslut krävs konsensus, dvs. att skall rösta för. Sannolikheten för att det skall kunna inträffa får bedömas som liten, på gränsen till omöjlighet. Ändå ekar tankegångarna som Nyberg (2011) uttryckte ovan.

Vänsterpartiet ger i skriften "Den eviga debatten om vinst i välfärden" (inget datum; 2012) uttryck för komplexiteten mellan EU:s tvingande krav och de regler svenska regeringarna frivillig ålägger oss. Det sägs:

- ♦ Enligt EU-rätten är vi inte tvungna att upphandla i samma utsträckning som vi gör idag i Sverige: offentliga välfärdstjänster omfattas inte av EU:s upphandlingsdirektiv.
- ♦ Däremot har Sverige i motsats till många andra EU-länder, frivilligt infört detaljerade lagregler även för dessa upphandlingar. Det finns alltså inga EU-rättsliga krav på upphandling, och vi kan naturligtvis i Sverige ändra våra egna lagar runt detta. (s. 24)

Tuffare i förhandlingarna med Bryssel

Vänsterpartiet uttrycker delvis samma synsätt som vår broderorganisation i Norge, Nei til EU, om att de olika regeringarna bör vara tuffare i förhandlingarna med EU, utifrån medlemskap eller EES-avtal. Norge är ju, som läsaren känner till, inte medlem av EU, men väl bundet av EES-avtalet (på norska EÖS). Norge har därmed en friare ställning än vad Sverige som medlem har. Så omfattar det norska EES-avtalet till exempel inte jordbruk och fiske. Trots detta har EU smugit in avtalsfrågor från dessa områden under EES-förhandlingar. I Norge sker en delikat balansgång i EU-frågan, då en total majoritet av befolkningen är emot EU, medan en Stortingsmajoritet är för EU, eller åtminstone för utvidgningen av EES-ramverket. Därför har frågan om norska regeringen i sina förhandlingar kunnat vara tuffare varit en het potatis. Och den har blivit hetare eftersom Nei til EU i Norge börjat resa frågan om inte ett rent handelsavtal vore bättre för Norge än EES-avtalet. Konsekvensen skulle således vara ett utträde; för mer information, se Nei til EU:s årsbok 2013, "EÖS-avtalen i bevelsen. Kan en handelsavtale ersatte EÖS?".

Det finns säkert en hel del rätt i den position som Vänsterpartiet intar; det vore stelbent att förneka något annat. Emellertid är EU:s regelverk ganska allmänt formulerat, och detaljers tillämpning får ytterst prövas i EU-

domstolen. Och i dag, till följd av eurokrisen, eller med krisen som förändring, lägger EU-kommissionen och federalisterna, uppenbart med visst stöd från Tyskland och Frankrike, in en högre växel i processen mot ökad överstatlighet. Det blev uppenbart i Kommissionsordföranden José Manuel Barosos linjetal den 12 september 2012. Han skrädde inte orden, utan all tidigare försiktighet, med formuleringar kring ökad överstatlighet, lades åt sidan. I stället förespråkade han direkt en europeisk federation. Och EU-domstolen påverkas naturligtvis av den typen av kraftfulla utspel som ett linjetal representerar.

EU påverkar svensk välfärdspolitik i hög grad

Att mot denna bakgrund försöka sätta en linje där kärnan är att EU inte påverkar Sveriges val av välfärdspolitik så mycket framstår som mindre välövertänkt. Idag råder en viss samstämmighet bland svenskar att EU, genom lagar och regler, påverkar oss i hög grad. Den opinionsglidningen är vi i Folkrörelsen Nej till EU givetvis bara tacksamma för. Nog skulle det väl bli fel om vi nu skulle gå ut med delvis motsatt budskap? Och i synnerhet som ökad integrationen nu kommer att betonas ännu mer, av både Kommission och EU-domstol. Blir det inte en strid mot väderkvarnar, och denna gång inte i Don Quijotes tappning, utan i väderkvarnar som tvärtom bjuder motstånd och kan till och med – på beställning av olika krafter – snurra baklänges.

Mikael Nyberg ger i sin mycket intressanta bok, *Det stora tågrånet* (2011) en inträngande beskrivning hur EG/EU påverkade svensk järnvägs politik innan vi ens var medlemmar i EU. Det stycket (s. 206-208) förtjänar att citeras, och får avsluta denna skrift:

”Sverige var tidigt ute med upplösningen av den statligt samordnade järnvägen. Inget annat land hade 1988 delat upp ansvaret för trafik och bana. Men saken hade länge diskuterats i EG, föregångaren till EU. Trots att Sverige ännu inte var medlem hade Lars Kritz god nsyn i förloppet. Han satt med i det europeiska industriförbundets transportkommitté. När Sverige blev EU-medlem 1995 blev han en av tolv svenska ledamöter av den ekonomiska och sociala kommittén, och efter pensionen var han några år rådgivare i transportfrågor i Bryssel.

– Det var EG som initierade det hela. Kommissionen drev på redan i början av 1980-talet, och liksom på andra områden har Sverige varit väldigt lydigt och lyssnat på signalerna. Målet var att skapa ”a common transport market”, en gemensam transportmarknad. Det blev ordets makt över tanken. På vägsidan har det fungerat av både tekniska och institutionella skäl. Men analogin med vägtrafiken är olycklig. Villkoren på spåren är helt

annorlunda. Jag har funderat en hel del på om det idag är politiskt och praktiskt möjligt att gå tillbaka till en sammanhållen järnväg. Risken är stor att EU skulle resa formella hinder.

Planerna inom EG var vägledande för den transportpolitiska propositionen 1988. Regeringen redovisade hur kommissionen i ett memorandum i februari 1983 hade förordat vägtrafikmodellen för att främja järnvägstrafik över gränserna. Ansvaret för infrastrukturen skulle de enskilda staterna ha. Trafikoperatörerna skulle betala avgifter för sitt nyttjande av spåren. Förslagen i den svenska propositionen ”stämmer väl överens” med den påbudna EG-modellen, påpekade regeringen.

I sitt remissvar till propositionen framhöll Industriförbundet att svensk industri riskerade att hamna i ett sämre konkurrensläge om Sverige skulle stå utanför den planerade gemensamma transportmarknaden. Även om anslutningen till EG skulle dröja gällde det därför att skyndsamt anpassa svenska bestämmelser och tillse att svenska transportföretag fick tillträde till EG-marknaden.

I en proposition om det svenska närmandet till EG samma år påpekade regeringen att kommissionens förslag också syftade till att minska de statliga subventionerna av järnvägen. Man hade fattat ”beslut om att järnvägarnas offentliga förpliktelser som trafikföretag bör minskas, att de skall sträva efter en högre grad av affärsmässighet”. Det allmännyttiga skulle skjutas åt sidan. Det stod medlemsstaterna fritt att rusta upp infrastrukturen, men i övrigt skulle järnvägen i fortsättningen klara sig själv i konkurrens med andra transportslag.”

Nej till EU:s skriftserie Nr 1 2013

**Folkrörelsen Nej till EU är en
partipolitiskt obunden organisation
som verkar för att
Sverige skall lämna EU.**

**Stöd Nej till EU genom
medlemsskap, prenumeration på
Kritiska EU-fakta eller
ge ett bidrag – pg 4330207-4.**

Folkrörelsen Nej till EU
Pölgatan 5
414 60 Göteborg
Tel. 031-701 01 77
Fax. 031-13 16 03
e-post: kansli@nejtill.eu
www.nejtill.eu